

Knoz, Tomáš

Právní aspekty konfiskací

In: Knoz, Tomáš. *Pobělohorské konfiskace : moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2006, pp. [545]-587

ISBN 8086488349 (Matice moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123636>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Právní aspekty konfiskací

Základním smyslem pobělohorských konfiskací bylo podle autorů z okolí císaře Ferdinanda II. nastolení „práva a spravedlnosti“.¹³² Podle patentů k moravským konfiskacím měl císař plný právní nárok – „*gerechter Anspruch*“ – na potrestání viníků a na konfiskaci jejich majetku a statků.¹³³ Taková interpretace byla samozřejmě v přímém rozporu s pojetím stavů, podle nějž naopak oni měli „právoplatný nárok“ na odpor proti panovníkovi, který se dopouští porušení „starobyklých“ stavovských práv, v rámci dualistického systému zakotvených v zemských ústavách, sněmovních usneseních, holdovacích aktech i volebních kapitulacích všeho druhu, a který vládne jako tyran.¹³⁴ Tato dvě právní pojetí si bezprostředně protiřecila a předpokládala konflikt.¹³⁵ Úvodní úspěchy a vítězství stavů vedla povstalec nejen k uplatnění uvedeného nároku, ale i ke snaze prezentovat své jednání jako legální, řídicí se obecně platnými právními normami a zvyklostmi. Celkové vojenské a politické vítězství císaře Ferdinanda II. naopak vedlo k tomu, že se s konečnou platností prosadil jeho právní přístup. Zvláště, když akt konfiskací v ryze právní podobě nebyl bezprostředně svázán s politickými událostmi a patřil mezi obecně užívané a uznávané právní normy či sankce.¹³⁶

(132) „...den Rechten und Gerechtigkeit noch hierinen zu procedieren und zu verfahren...“ KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandi*. Bd. 9, pag. 1298.

(133) „...so wohl mit Confiscier- und Entziehung derselben Güter verfahren werden solle...“ TAMTÉŽ, pag. 1638.

(134) STROHMEYER, A.: *Vom Widerstand zur Rebellion*, s. 208–241, zde s. 213.

(135) TYŽ: *Die Disziplinierung der Vergangenheit*, s. 99–128.

(136) KNOZ, T.: *Die Konfiskationen in Mähren nach 1620 als politischer und juristischer Prozess*, Heft 1, s. 40–52. Středoevropská právní historiografie se často profiluje prostřednictvím široce pojatých syntéz, v nichž se dějiny práva prolínají s dějinami státních institucí, s dějinami správy a s dějinami myšlení o státu, dějinami právní teorie a právní vědy, a které většinou slouží jako učební texty pro studium na právnických fakultách. Podobné syntézy jsou často komponovány také pro jednotlivé právní obory a disciplíny. HATTENHAUER, H.: *Europäische Rechtsgeschichte*. ¹Heidelberg 1992, zde podle ²Heidelberg 1994; HOKE, R.: *Österreichische und deutsche Rechtsgeschichte*. Wien – Köln – Weimar 1992; BALTL, H.: *Österreichische Rechtsgeschichte*. Graz 1972; CONRAD, H.: *Deutsche Rechtsgeschichte*. II. Karlsruhe 1966; BRAUNEDER, W. – LACHMAYER, F.: *Österreichische Verfassungsgeschichte*. ⁶Wien 1992; WILLOWEIT, D.: *Deutsche Verfassungsgeschichte*. ²München 1992; DUCHHARDT, H.: *Deutsche Verfassungsgeschichte 1495–1806*. Stuttgart 1991; WALTER, F.: *Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte*. Wien 1972; JESERICH, K. G. A. – POHL, H. – UNRUH G.-CH. V. (EDD.): *Deutsche Verwaltungsgeschichte*. Bd. 1. Vom Spätmittelalter bis zum Ende des Reiches. Stuttgart 1983. Z pohledu myšlení o státu

Konfiskace jako přirozená součást právních systémů

V pramenech k pobělohorským konfiskacím překvapivě zcela chybějí stížnosti na jejich právní podstatu. Přípisy a suppliky zemským úředníkům i samotnému císaři Ferdinandu II. pravidelně pouze vyjadřovaly stanovisko suplikantů, že právě v jejich individuálním případě nebyly konfiskace uplatněny po právu, neboť oni se rebelie proti panovníkovi buď vůbec nezúčastnili, nebo se jí zúčastnili pouze pod nátlakem či z nerozumu a neuvážením. Někteří postižení si dokonce nechávali vystavovat písemná vysvědčení, že se v době povstání nacházeli mimo hranice země, například na kavalířské cestě, nebo že pro nemoc po celou dobu povstání nemohli opustit lůžko, a tedy ani zúčastňovat se povstaleckých shromáždění nebo dokonce násilných akcí.¹³⁷ Napříště ovšem slibují svému císaři a králi zachování veškeré loajality a poddanosti. Není proto důvod, aby je panovník trestal odejmutím majetků.¹³⁸ Středoevropská šlechtická společnost,

a právu především STOLLEIS, M. (ED.): *Staatsdenker in der frühen Neuzeit*; DREITZEL, H. P.: *Das deutsche Staatsdenken in der frühen Neuzeit*. Neue politische Literatur 16, 1971, s. 17–23. Dále srov. především časopisy *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* a *Zeitschrift für neuere Rechtsgeschichte*. O právní historii v českých zemích KUTNAR, F. – (MAREK, J.): *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscství*. II. Praha 1977, s. 51–57, 180–188, 382–292. V našem prostředí naposledy o právní kultuře v raném novověku MALÝ, K.: *Právní kultura v českém stavovském státě*. In: Pánek, J. – Malý, K. (edd.): Vladislavské zřízení zemské. Praha 2001, s. 55–66. Dále k problematice právních poměrů v raném novověku srov. stati Karla Malého, Valentina Urfuse, Petra Kreuze, Ladislava Soukupa, Dalibora Janíše, Marty Kadlecové, zpravidla v časopise *Právně-historické studie*. Obecné zamýšlení ke vztahu moci a práva na příkladu „velkých historických soudních procesů“ uvádí Alexander Demandt. DEMANDT, A.: *Macht und Recht als historisches Problem*. In: Týž (ed.): *Macht und Recht. Große Prozesse in der Geschichte*. München 1990. s. 271–292.

(137) D'ELVERT, CH. (ED.): *Mährisches Confiscations- und Crida- Protocoll von 1624*. In: Týž (ed.): *Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation, des dreißigjährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im siebzehnten Jahrhunderte*. Schriften der historisch-statistischen Sektion. Bd. 16. Brünn 1867, s. 237–280. Výmluvy na nemoc se v českém a moravském stavovském prostředí předbělohorské doby staly standardem. KNOZ, T.: *Světla a stíny moravského stavovství*. *ĎaS* 25, 2003, č. 3, s. 17–22; Týž: „...s pomocí boží dosti mírně se mám...“ Zdraví a nemoci Karla st. ze Žerotína. *ČMMus*. *Vědy společenské* 82, 1997, s. 183–199. Podobné vysvědčení o neúčasti ve stavovském povstání a následně také cestovní pas k povolení návratu do vlasti byl vystaven mimo jiné i Maxmiliánovi z Kounic. MZA BRNO, G 436, Rodinný archiv Kouniců, inv. č. 19, kart. 25, Vysvědčení Františka kardinála Dietrichsteina, že Maxmilián z Kounic se nepřidal ke stavovskému povstání, 1623; TAMTĚŽ, inv. č. 18, kart. 25, Cestovní pas Maxmiliána z Kounic, majitele Uherského Brodu, vystavený císařem Ferdinandem II., jímž se mu povoluje návrat do vlasti, 1621.

(138) Uvedené formulace se nacházejí především v nejruznějších supplikách a žádostech, které lze najít v materiálech ke správě Moravy. Tak je tomu např. v žádosti Jana Bernarda z Fünfkirchenu, kterou provázají zajímavé citáty z Bible. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 420, kart. 141, duben 1623, fol. 70–79v. Podobně i v dalších materiálech, srovnat lze např. některé suppliky z lobkovického prostředí, napsané mimo jiné Kateři-

a to jak její prostavovská, tak i procísařská složka, tedy nenapadala samotný princip konfiskace jako právního institutu, ten považovala za přirozený a právně daný. Napadala oprávněnost jeho užití v konkrétním individuálním případě. Panovník (resp. jiný analogický vládní orgán, včetně stavovského) měl tedy právo použít konfiskace majetku šlechty jako sankce v právně přesně vymezených případech, musel ovšem zvážit adekvátnost její aplikace. Principu konfiskací ostatně využívaly všechny tehdejší státní útvary, bez ohledu na formu či převažující konfesi. Využívali jí i reprezentanti českého a moravského stavovského povstání, takže nezanedbatelná část pobělohorských konfiskací vyhlášených císařem Ferdinandem II. byla z právního hlediska ve své podstatě pouhými restitucemi stavu před rokem 1619.¹³⁹

Majetková konfiskace nebyla v bělohorské době v Čechách a na Moravě, resp. ve střední Evropě, použita zcela bezprecedentně. Do právního systému se v českých zemích dostala po prvním stavovském odboji z roku 1547, kdy byla poprvé použita císařem Ferdinandem I. ve velkém rozsahu proti městům a šlechtě, ačkoliv příslušníkům šlechtického stavu byly posléze tresty císařem prominuty.¹⁴⁰ Jako právní sankce, používaná v politických deliktech proti státu, je však institut konfiskace majetku podstatně starší a raně novověké právní systémy ji přebíraly jako součást historického právního dědictví. Podle obvyklého názoru právněhistorické literatury je

nou Čejkovou nebo Eufemií Sedlnickou z Choltic, které byly zaslány Polyxeně z Lobkovic a týkaly se jejich manželů. HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 164–166. Následující léta posléze skutečně přinášela svědectví o osobách typu Otty z Oppersdorfu, které se sice původně připojily k povstání, po projevení náležité litosti se ale o to aktivněji podílely na císařových plánech. KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 75–76.

(139) KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace*, s. 101–114.

(140) JANÁČEK, J. (ED.): *Sixt z Ottersdorfu, O pokoření stavu městského léta 1547*. Praha 1950; VOREL, P. (ED.): *Stavovský odboj roku 1547*. První krize habsburské monarchie. Pardubice – Praha 1999; TIEFTRUNK, K.: *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. l. 1547*. Praha 1874; JANÁČEK, J.: *Zrušení cechů roku 1547*. ČSČH 7, 1959, s. 231–242; REZEK, A.: *Statky skonfiskované r. 1547 a jejich rozprodávání*. PA 10, 1874–1877, s. 451–482. Mezi znovu zdůrazňované principy patřilo, že nejen lenní, ale i svobodná šlechtická držba byla pouze držbou a nikoliv vlastnictvím. Uvedené zdůraznění bylo potřebné z toho důvodu, že byla v předchozím období tato zdánlivá nuance prakticky setřena. Konfiskace bylo užíváno jako právního opatření kontinuálně od středověku, kdy bývala chápána jako sankce za porušení lenní smlouvy. Jestliže leník porušil povinnosti vůči seniorovi, byl postižen sankcí. Pokud lenní vztah spočíval v pozemkové držbě, byl mu propůjčený statek seniorem odebrán. Hans Hattenhauer to považuje za „krok k monopolizaci veškeré moci do rukou státu“. HATTENHAUER, H.: *Europäische Rechtsgeschichte*, kap. Leihe und Lehen, s. 275–282. O lenním systému v našem prostředí KAMENÍČEK, F.: *Zemské směny a sjedny moravské*. II. Brno 1902, především kap. O manském soudě, s. 102–113, III. Brno 1905, kap. Manové biskupův, s. 20–29; JANIŠ, D.: *Lenní systém olomouckého biskupství ve 13. a 14. století*. Brno 1996 (Diplomová práce PrF MU). O lenním systému a jeho nej-různějších souvislostech též MITTEIS, H.: *Lehnrecht und Staatsgewalt*. Weimar 1933.

nutné její evropský prapůvod hledat ve dvou zdrojích: V antickém římském právu a v raně středověkém lenním systému.¹⁴¹ Lenní smlouva mezi seniorem a vazalem (seniorem často býval panovník) fungovala na principu, podle něž smlouva přestávala platit, pokud některá ze stran porušila ve vzájemném vztahu princip věrnosti. Protože jedním z nejtýpějších forem léna bylo udělení pozemkového majetku, znamenalo její ukončení návrat tohoto majetku seniorovi.¹⁴² Na přežívající středověký princip navrácení propůjčeného pozemkového majetku nazpět do rukou panovníka ostatně odkazuje i terminologie pobělohorských konfiskací, a to bez ohledu na to, byl-li konkrétní konfiskovaný statek lénem nebo alodem.¹⁴³ Odtud se princip „*crimen laesae maiestatis*“, včetně konfiskace jako jedné z jemu příslušných sankcí, dostal i do raně novověkých právních kodexů, například do kodexu císaře Karla V. z roku 1555.¹⁴⁴

Druhá polovina 16. a první polovina 17. století byla obdobím, kdy se do střední Evropy opětně navracely některé římskoprávní principy.¹⁴⁵ Ovlivnily stejně tak oblast práva veřejného, jako právo majetkové a fi-

(141) ERLER, A. – KAUFMANN, E. (EDD.): *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Heslo *Crimen laesae maiestatis*. Bd. 1. Berlin 1971, sl. 649. Podle výkladu právních historiků se „*crimen laesae maiestatis*“ dostal do francko-německého právního systému z pozdně antických právních pramenů. Byl používán při porušení věrnosti králi [Treubruch], tzn. také obecně při provinění proti panovníkovi a proti státu. Ve středověku byl stálou součástí právních systémů především mezi 12. a 14. stoletím a obsahují ho i zákony Karla IV.

(142) ERLER, A. – KAUFMANN, E. (EDD.): *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Heslo *Vermögensentziehung*. Bd. 5. Berlin 1998, sl. 779–781; GUREVIČ, A. J.: *Kategorie středověké kultury*. Praha 1978, s. 119–161; HATTENHAUER, H.: *Europäische Rechtsgeschichte*, s. 275–282.

(143) Terminologie pobělohorských konfiskací v tomto ohledu užívá nejčastěji pojmu „heimfallen“, který bude charakterizován na příslušném místě této kapitoly. Např. HKA WIEN, *Gedenkbücher, Böhmische Reihe*, kn. 333, únor 1622, fol. 56. „...so bey nächster hungarischen Friedens-Tractation dem Bethlen Gabor verwilligt worden, gelegen ist, von ihme zu Unserm Handen, und Gebrauch übernehmen, und ihme ein anderes in Unserem Erb Königreich Böhmen heimgefallenes Rebellen Gut auf m/110 Thaller werth conferim wollen...“ Podobných případů užití pojmu „heimfallen“ lze v císařských konfiskačních dokumentech najít celou řadu.

(144) MOHNHAUPT, H.: *Gesetzgebung des Reichs und Recht im Reich vom 16. bis 18. Jabrbundert*. In: Dölemeyer, B. – Diethelm, K. (edd.): *Gesetz und Gesetzgebung im Europa der Frühen Neuzeit*. ZHF. Beiheft 22. Berlin 1998, s. 83–108; HINCKELDEY, CH. (ED.): *Justiz in alter Zeit*. Rothenburg o. T. 1989; ERLER, A. – KAUFMANN, E. (EDD.): *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Heslo *Crimen laesae maiestatis*. Bd. 1, s. 647–650. Příslušnost konfiskace jako sankce za *crimen laesae maiestatis* je doložena i ve zprávě české konfiskační komise: „...Indeme in hoc maximo crimino Laes. Majestatis etc. bey Allen, Alles Haab und Guth verlohren zu sein...“ RIEGGER, J. V. (ED.): *Relation der Konfiscations-Kommission in Böhmen 1623*, s. 177–181, zde pag. 178.

(145) URFUS, V.: *Právní věda v Komenského době*. In: Cach, J. – Pešková, J. – Svatoš, M. (edd.): *Poceta Univerzity Karlovy J. A. Komenského*. Praha 1990, s. 88–94.

nanční. Bylo to umožněno změnou právní mentality, která se oprošťovala od chápání práva jako Bohem dané a panovníkem zprostředkované substance.¹⁴⁶ Římské právo začalo být chápáno jako obecně platné „*ius certum et universale*“. Conrad Bornhack se již na začátku 20. století domníval, že právě recepcí římského práva v raném novověku proměnila i pohled na postavení panovníka a nástup „absolutistického“ státu. Všechny kroky panovníka, ať měly primárně politický nebo náboženský charakter, byly interpretovány jako kroky právní a bylo přísně dbáno, aby měly povahu zákona.¹⁴⁷

Proto také byly pobělohorské konfiskace chápány a především dobovou propagandou a procísařsky orientovanou publicistikou prezentovány jako primárně ryze právní proces. Ze stejného důvodu se také na legislativní přípravě i průběhu konfiskací podílela celá řada právníků, jejichž úkolem bylo převádět ideové a politické záměry císaře a osob z jeho bezprostředního okolí do právní podoby.¹⁴⁸ Jejich postavení se projevovalo velmi výrazně i z toho důvodu, že konfiskace časově splynuly ještě s dalším procesem, který posiloval moc státu, práva a právníků, tedy s procesem byrokratizace státní správy. Právníci ovšem do procesu konfiskací vnášeli i svou vlastní invenci a aplikovali právní zvyklosti v oblasti v pramenech označované jako „*Confiscations-Weesen*“.¹⁴⁹ Příkladem může být právník a člen císařské dvorské rady JUDr. Johann Wenzel. Byl autorem dobrozdání z 8. května 1620, podle nějž se v následujícím období právně upravoval základní princip i celý proces konfiskací v Rakousích jako součást obecněji formulované právní sankce za zločin proti majestátu.¹⁵⁰ Právnícké vzdělání měla i celá řada úředníků císařské dvorské komory, kteří později během dvacátých let 17. století řídili jednotlivé právní kroky

(146) SCHIEMANN, G.: *Usus modernus und Gesetzgebung*. In: Dölemeyer, B. – Diethelm, K. (edd.): *Gesetz und Gesetzgebung im Europa der Frühen Neuzeit*. ZHF. Beiheft 22. Berlin 1998, s. 157; GUREVIČ, A. J.: *Kategorie středověké kultury*, s. 119–161.

(147) BORNHACK, C.: *Preussische Staats- und Rechtsgeschichte*. Berlin 1903, s. 79–81.

(148) O právní a legislativní přípravě procesu pobělohorských konfiskací v jeho úvodní fázi na počátku dvacátých let je toho ve srovnání s pozdějšími fázemi známo jen velmi málo. Tato skutečnost je zřejmě částečně dána špatným stupněm zachování relevantních materiálů, částečně však také určitou improvizací, která konfiskace v prvních měsících provázela a jež byla dána složitostí situace.

(149) „...Kays. Intimations-Befehl de dato in Wien am 26ten May Ao. 1635 an Leonarden Borskhi und Balthasaren Heinrich von Oberg als Executions Commissarien in den Troppau- und Jägerndorfschen Confiskations Weesen...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 335, 26. 5. 1635, fol. 196v.

(150) HÜBEL, I.: *Die Ächtungen von Evangelischen und die Konfiskationen protestantischen Besitzes im Jahre 1620 in Nieder- und Oberösterreich*. JbGGPÖ 58, 1937, s. 17–29, zde s. 19; WESTMÜLLER, L.: *Helmbard Jörger und die protestantische Gemeinde zu Hernals*. JbGGPÖ 81, 1965, s. 151–182, zde s. 172.

konfiskací: Například Dr. Fabius Maximus Ponzon de Ponzone, Dr. Filip Pizon, Dr. Lukáš Bonanus, Dr. Kašpar Frey, Dr. Jeroným de Elle nebo Dr. Pavel Hafner.¹⁵¹ Právní čistota jednotlivých kroků byla zřejmě i jedním z důvodů, proč se Ferdinand II. snažil opakovaně získat ke spolupráci i osoby, jež sice nepatřily bezprostředně do jeho politického tábora, jež se ale ve svém okolí těšily značné obecné autoritě jako vynikající znalci práva.¹⁵²

Byrokratizace v procesu pobělohorských konfiskací znamenala, že s postupující dobou rostl význam písemného vedení procesu. Kromě toho postupně stoupala váha jednotlivých státních institucí, a sice na úkor výrazných angažovaných osobností typu Eggenberga, Liechtensteina, Dietrichsteina, de Witteho nebo Valdštejna, s nimiž byly konfiskace spojeny především ve své první fázi. Císař Ferdinand II. si byl velmi dobře vědom, že se bez takových osob neobejde, a dával jim svou přízeň a vděčnost náležitě najevo, například právě přidělováním konfiskátů. Postupně ovšem také zjišťoval, že znamenají i jisté nebezpečí a konkurenci.¹⁵³ Zdálo se tedy, že byrokratická správa, postavená na schopných, právnicky vzdělaných, ale osobně méně vlivných a zainteresovaných úřednících působících v pevně regulovaných institucích, může proces konfiskací i další proměny monarchie přivést podstatně spolehlivěji ke zdárnému konci. Z tohoto důvodu po smrti některých osobností nebyly jejich funkce s obrovskými pravomocemi znovu obsazeny a jako adresáti rezolucí a listů císařské dvorské komory se stále více objevovaly názvy úřadů. Nejtýpičtější je to v případě českého dvorského kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, jenž zemřel roku 1628, a českého místodržitele Karla z Liechtensteina zemřelého roku 1627.¹⁵⁴ Tehdy se v komorní korespondenci ze strany zá-

(151) Doktor Pizon byl dokonce učitelem práva na vídeňské univerzitě a během svého působení ve službách císaře při řízení konfiskací získal (podobně jako Bonanus) i hodnost „skutečného komorního prokurátora“ („Wirklicher Kammer-Prokurator“). HÜBEL, I.: *Die Ächtungen von Evangelischen*, s. 21. Dr. Hafner a Dr. Elle byli za své služby Dietrichsteinem navenčí povýšeni do starožitého rytířského stavu. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 477, kart. 155, leden 1628. Vzhledem k datu lze očekávat, že tento návrh souvisel s prací na Obnoveném zřízení zemském Moravského markrabství.

(152) Na Moravě byl takovou osobou především Karel starší ze Žerotína. ZA OPAVA, prac. Olomouc, Rodinný archiv Žerotínů, kn. 37, kopiíř německých listů, 9. červenec 1627, fol. 76.

(153) Příkladem může být výše zmiňovaný uplatňovaný nárok Karla z Liechtensteina jako opavského knížete na provádění vlastních konfiskací na teritoriu Opavského knížectví nebo odlišný názor Maxmiliána Bavorského na uplatnění konfiskací a analogických norem na území Říše. Podobných příkladů by ovšem mohlo být uvedeno podstatně více. ZUKAL, J.: *Slezské konfiskace*, s. 59–63; FRISCH, M.: *Das Restitutionsedikt Kaiser Ferdinands II. vom 6. März 1629*. Tübingen 1993, s. 81–92.

(154) KUTIŠOVA, Š.: *Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic*. Pokus o profil osobnosti. In: Bůžek, V. (ed.): *Příspevky ke každodenní kultuře novověku*. OH 4. České Budějovice, 1995, s. 107–

jemců o konfiskáty vyskytly odkazy na údajná jednání s Liechtensteinem. Pisatelé si byli vědomi skutečnosti, že císař již jejich výpověď nemůže ověřit. Panovník ovšem podobná svědectví nebral příliš na zřetel.¹⁵⁵ Dal naopak jasně najevo, že žádné fyzické osobě již nebude poskytnuta příležitost, aby v konfiskačním procesu zaujala Liechtensteinovo postavení. Císařské listy do Čech byly napříště adresovány české dvorské komoře nebo české královské kanceláři jako kolektivním orgánům. Obzvláště česká dvorská kancelář se po roce 1627 stala důležitým zprostředkovatelským orgánem konfiskačního procesu, a to nejen v Čechách, ale i na Moravě.¹⁵⁶

Právní precedenty a analogie pobělohorských konfiskací

Z konfiskačních dokumentů pobělohorského období vyplývá, že se Ferdinand II. při potrestání povstalců zabavením majetku řídil dosavadními právními zvyklostmi, precedenty a analogiemi, které měly císařským rozhodnutím poskytnout legalitu a obecnou právní povahu. Přijímání vzorů z minulosti jako právních precedentů, popř. čerpání z analogických

124; HAUPT, H.: *Fürst Karl I. von Liechtenstein, Oberstbofmeister Kaiser Rudolfs II. und Vizekönig von Böhmen*. Hofstaat und Sammeltätigkeit. Edition der Quellen aus dem liechtensteinischen Hausarchiv. Textband. Quellen und Studien zur Geschichte des Fürstenhauses Liechtenstein. 1/1. Wien – Köln – Graz 1983.

(155) Příkladem takového počínání je císařská rezoluce z 24. prosince 1627, v níž císař požaduje ověřit informaci, podle níž měla být roku 1623 podepsána kupní smlouva mezi knížetem Liechtensteinem a Dionýzem Kořenem. HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 334, 24. 12. 1627, fol. 126v.

(156) V Moravském markrabství totiž byla přibližně ve stejné době poněkud omezena vláda kardinála Františka z Dietrichsteina, když přestal být od roku 1625 v oficiálních dokumentech nazýván gubernátorem a stal se řádným zemským hejtmánem s pevným platem a pravomocemi přesně danými císařskými dekrety a dalšími právními normami. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 443, kart. 147, březen 1625. Titul zemského hejtmána více odpovídal právním zvyklostem v zemi a fakticky i psychologicky tak snižoval dosavadní neomezené postavení kardinála. Záměr císaře je patrný i vzhledem k razanci, s níž panovník přistoupil ke snížení jeho hejtmanského platu. Původní plat kardinála Dietrichsteina jako gubernátora činil 3000 zl., nyní byl snížen na pouhých 1000 zlatých. K omezení postavení kardinála Dietrichsteina na Moravě mohlo samozřejmě dojít i vzhledem ke skutečnosti, že zde v tomto období byl konfiskační proces prakticky u konce. Postavení místodržitelů v rakouských zemích nebylo ve srovnání s postavením Liechtensteina a Dietrichsteina nikdy tak samostatné. Přibližně ve stejné době došlo k podobné změně také v Horních Rakousích, kde právě končila bavorská kontrola. Evidentní snaha panovníka poněkud omezit dosavadní obtížně kontrolovatelnou moc místodržitelů a jiných významných osobností však ještě neznamenala, že by i nadále nemohla z konfiskací profitovat celá řada výše i níže postavených právníků a úředníků, kteří se na proměnách v monarchii z titulu své funkce tak nebo onak podíleli. Naopak, mezi nabyvateli konfiskátů se jich objevilo velké množství, například španělský královský sekretář Jakub Brunan nebo nejvyšší císařský pošt-mistr Jan Kryštof z Paaru. HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 333, fol. 263; kn. 334, fol. 42.

politických a právních řešení v jiných zemích, v tomto ohledu bylo vědomým postupem. Již zmiňovaného roku 1547 Ferdinand I. v právních zdůvodněných svého postupu proti velké vzpouře svých poddaných odkazuje „per analogiam“ na aplikaci právních norem při trestání nedávné vzpoury v Gentu z roku 1540.¹⁵⁷

V Čechách představovala jistý precedent pro potrestání vzpoury proti panovníkovi z roku 1618 a pro aplikování konfiskace jako právní sankce opatření vyhlášená císařem Ferdinandem I. po porážce stavovského odporu z roku 1547. Precedentem přitom byla hned v několika směrech. Když příslušné komise po roce 1620 připravovaly potrestání rebelů, braly v úvahu nedostatečnost opatření svých předchůdkyň z roku 1547, které podle jejich terminologie byly předpokladem opětného nárůstu opozice, především mezi „málo potrestanou“ šlechtou. Snad i proto bylo po roce 1620 přistoupeno k podstatně radikálnějším trestům.¹⁵⁸

Při prvním českém stavovském odboji šlo o rozsáhlou neposlušnost vůči panovníkovi, již se zúčastnila především královská města, ale také mnoho příslušníků šlechtického stavu. Na rozdíl od povstání z let 1618–1620 ještě byla urážka krále způsobena pouze nepřímo. Nešlo o přímé vystoupení proti panovníkovi ani o zvolení protikrále, nýbrž o neuposlechnutí panovníkova příkazu odmítnutím vojenské pomoci jeho bratru, císaři Karlu V. Český král Ferdinand I. tehdy ve svém mandátu z 12. ledna 1547 aplikaci sankce zdůvodnil nikoliv porušením některého ze svých dekretů, nýbrž porušením Zemského zřízení Království českého z roku 1530.¹⁵⁹ K potrestání údajných porušovatelů zákona mohlo dojít, podobně jako později po roce 1620, až s určitým časovým odstupem, neboť bezprostředně po vydání mandátu měli stavové ještě dostatek síly a dokonce se odhodlali k odporu, v němž se prolínal vojenský postup vedený radikálním křídlem stavovské opozice s politickou a právní argumentací.¹⁶⁰ Podle hodnocení Josefa Janáčka se Ferdinand I. již tehdy rozhodl k ráznému, nicméně nikoliv radikální aplikaci sankcí. Janáček hovoří o apriorním přesvědčení o nutnosti generálního pardonu, který by se ovšem nevztahoval

(157) JANAČEK, J.: *České dějiny*. 1/2, kap. Procesy, s. 299–309, zde s. 299. O povstání v Gentu PIRENNE, H.: *Histoire de Belgique*. III. ³Brouxelles 1923, s. 125.

(158) PÁNEK, J.: *První krize habsburské monarchie*. In: Vorel, P. (ed.): *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*. Pardubice – Praha 1999, s. 11–28; VÁLKA, J.: *Morava a porážky českých stavovských povstání*, s. 9–40; PÁNEK, J.: *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky*; TÝZ: *Úloha stavovství v předbělohorské době*, s. 732–761.

(159) Byť ze strany českých stavů zpochybňovaným. JANAČEK, J.: *České dějiny*. 1/2, s. 222; PÁNEK, J. – MALÝ, K. (EDD.): *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích*. Praha 2001.

(160) K potrestání stavů mohlo dojít až po rozkladu odboje na počátku června roku 1547.

na vůdce povstání. Postoj panovníka parafrázuje jako „oddělení dobrých a zlých“. ¹⁶¹ Takový postup svědčí o následujícím: politické řešení, jehož cílem byla pacifikace země, bylo určujícím prvkem a teprve od něj se odvozovalo ryze právní řešení situace a aplikace právních norem.

Ke zmiňovanému právnímu řešení bylo přikročeno v červenci 1547. Vedle Pražanů bylo za hlavní viníky odboje označeno osm šlechticů, a proti nim také směřovaly nejostřejší sankce. Rozsudek všem provinilcům do budoucna zakazoval účast ve stavovských spolicích. Zavazoval je k odevzdání zbraní a písemností stavovského výboru. ¹⁶² V zásadě ovšem uvedené sankce směřovaly proti každé z uvedených osob individuálně. Šlechtici, kteří uprchli ze země, byli ve shodě s právním obyčejem odsouzeni ke ztrátě hrdla, cti a majetku. Popraveni nakonec byli dva nižší šlechtici – Vilém Křinecký z Ronova a Melichar Ror z Rorova. ¹⁶³ Ostatní šlechtičtí vůdci povstání, kteří neodešli ze země, zůstali ve vazbě, v domácím vězení nebo byli „pouze“ vystaveni rozsáhlým konfiskacím. ¹⁶⁴ Uvedený typ konfiskace nabýval právní moci tím způsobem, že každý postižený musel spolu s jinými články podepsat také artikul, podle nějž „*cbci a mám statek můj N., již jmenovaný, z dědictví vymazati a do desk dvorských pod léno a manství uvésti, léno podle pořádku na to přijíti; z kteréhožto statku lenního já, dědicové moji mám a povinni budem Jeho Milosti K[rálovské] všelikou poddanost a poslušnost zachovati...*“ ¹⁶⁵ Později se začalo jednat o snížení trestu pro velkou část ze šlechtických provinilců, podobně jako o půlstoletí později se ale neuvažovalo o snížení té složky sankce, která měla majetkovou povahu. Ačkoliv termín „generální pardon“ v tomto okamžiku nepadl, šlo o něj spíše nežli o apriorní rezignaci na aplikování sankce příslušející k danému stupni provinění.

V habsburském prostředí ostatně ještě v předbělohorském období došlo také k precedentnímu konfiskačnímu procesu, vedenému proti jednotlivci. Císař Rudolf II. v devadesátých letech 16. století obvinil dva příslušníky české šlechty, Ladislava z Lobkovic na Zbirohu a Jiřího z Lobkovic, že ohrožují jeho „*Leib und Leben*“. ¹⁶⁶ Majetek Ladislava [st.] z Lobkovic

(161) JANÁČEK, J.: *České dějiny*. 1/2, s. 289.

(162) Teoreticky bylo možno tento paragraf aplikovat i na spolek z roku 1618. Města se musela zavázat k „věčnému“ placení posudného a k odevzdání cechovních privilegií. Vedle toho jim byl konfiskován pozemkový majetek, celkem v ceně více jak 270 000 zlatých, jehož správu převzala česká dvorská komora. TAMTÉŽ, s. 315, 320.

(163) TAMTÉŽ, s. 323.

(164) REZEK, A.: *Statky skonfiskované r. 1547*, s. 451–482, zde s. 457–465.

(165) Také toto byla sankce, později hojně používaná i při trestání po Bílé hoře. JANÁČEK, J. (ED.): *Šest z Ottersdorfu, O pokoření stavu městského léta 1547*, s. 104–105.

(166) Stín samozřejmě padl i na celý lobkovický rod. Nejvíce ovšem na Jiřího z Lobko-

byl vzat do nucené správy, nazývané dobovým právním termínem „*sequester*“. Toto opatření bylo písemnou formou oznámeno jednak všem důležitým úředníkům v Českém království, jednak manželce obžalovaného. K vedení lobkovických statků byl ihned hledán náležitý správce.¹⁶⁷ V rozsudku z ledna 1594 byl Ladislav [st.] z Lobkovic, jenž byl ostatně po celou dobu pře označován císařem za „*věrného našeho milého*“, obviněn konkrétně z „*křivdy, urážky majestátu a velebnosti, mocnosti a důstojenství a Jeho Milosti Císařské*“, jíž se měl dopustit sepsáním nenáležitého stížného spisu a jeho rozesláním zemským úředníkům. Provinění se navíc prohloubilo následným odjezdem ze země, vyhýbáním se soudnímu řízení a neoprávněným přepsáním jeho statků v zemských deskách na manželku Magdalenu ze Salmu. Za další přitěžující okolnost bylo považováno Lobkovicovo dosavadní vysoké postavení mezi úředníky Českého království, které předpokládalo závazek obzvláštní věrnosti panovníkovi.¹⁶⁸ I přes obhajobu vedenou Magdalenou ze Salmu byl Lobkovic na sv. Pavla roku 1594 odsouzen ke ztrátě hrdla, cti a statků ve prospěch císaře.¹⁶⁹ Magdalena ze Salmu se alespoň pokusila zachránit něco z rodového majetku tím způsobem, že se prohlásila za věřitelku svého manžela a v rámci konfiskací od císařských úřadů požadovala proplacení jeho dluhů, které nyní díky zabavení majetku přešly na Rudolfa II.¹⁷⁰

vic, který byl označen za spoluvíníka. Kromě nich byl souzen ještě Šebestián z Vřesovic. Podle hodnocení lobkovického genealoga Josefa Dvořáka Ladislav s bratrem Jiřím upadl v nemilost a ztratil své statky. Zasedání soudní komise se obvykle dělo za přítomnosti samotného panovníka. Nelze tedy hovořit o tom, že by byl proces výhradně záležitostí byrokracie. Tento postup byl formálně záležitostí zemského sněmu a byl zaznamenáván do materiálů českého zemského sněmu. SOA LITOMĚŘICE, prac. Žitnice, Lobkovicové roduičtí – Rodinný archiv, Josef Dvořák, Lobkowitzisches Stamm- und Denkbuch 1350–1858 (E 1/20), fol. 70. Ladislav z Lobkovic byl příbuzným pozdějšího moravského zemského hejtmana Ladislava z Lobkovic, který se zapojil do stavovského povstání a pobělohorského konfiskačního procesu na císařské straně. DVORÁK, M.: *Proces Jiřího z Lobkovic*. ČČH 2, 1896, s. 271–292; TOMEK, V. V.: *Spiknutí Jiřího z Lobkovic*. ČČM 27, 1853, s. 216–245; KNOZ, T.: *Državy Karla staršího z Žerotína*, s. 241.

(167) DVORSKÝ, F. (ED.): *Sněmy české*. VIII. Praha 1895, s. 410–411, 464.

(168) Lobkovic byl císařským radou a hejtmanem německých lén. TAMTĚŽ, s. 295.

(169) Po vydání rozsudku následovalo další hledání císařských správců pro dosavadní Lobkovicovy majetky a souběžné snahy Magdaleny ze Salmu dokázat, že některé z konfiskovaných statků ve skutečnosti náležely jí a nikoliv jejímu manželovi. Proto se na ně konfiskace údajně neměla vztahovat. TAMTĚŽ, s. 456–460.

(170) Následoval tedy delší spor vedený mezi ní a královským prokurátorem Jindřichem z Písnice. TAMTĚŽ, s. 477, 569. Podobný individuální proces byl v letech 1617–1620 veden proti Henikovi z Valdštejna, který ve své dobrotické tiskárně vydal knihu k potupě Rudolfa II. SÚA PRAHA, Stará manipule, inv. č. 3881, kart. 2473, sign. W 9/1–3. Srov. též proces proti Mohrovi von Waldt, který byl ovšem součástí valdštejnských konfiskací. DUDÍK, B.: *Der*

Politická propaganda i právní teorie císaře Ferdinanda II. mohly využít i skutečnosti, že konfiskace byly v první polovině 17. století běžně užívanou formou sankce i mimo hranice monarchie, včetně jejich politických soupeřů. Jako modelový příklad užití konfiskační sankce za zločin proti státu může sloužit potrestání rebelů ve třech závažných a rozsáhlých francouzských politických vzpouřích z této doby. Prvním bylo spiknutí hraběte Chalais, druhým povstání hugenotů v La Rochelle z roku 1628 a třetím fronda parlamentu a princů z období 1648–1651. Bezprostřední souvislost všech uvedených povstání se stavovskou vzpourou v českých zemích a v habsburské monarchii lze samozřejmě hledat pouze s největší opatrností. Některé společné atributy těchto povstání ale přece jen existují: Rozsáhlá vystoupení proti panovníkovi, snažícímu se prosadit svrchovaný styl vlády, a naproti tomu snahy různých stavovských skupin o zachování podílu na politické i ekonomické moci. Dále lze vnímat společné snahy jinověrců o zamezení tendence k jedinkonfesnosti pod dohledem státu. Ve všech francouzských případech musela aplikaci sankce předcházet nekompromisní vojenská porážka povstání. To platí především o La Rochelle, které dokonce muselo symbolicky strhnout své hradby. Teprve následovně se mohlo uvažovat o stupni tvrdosti sankce. Ludvík XIII. a jeho první ministr Richelieu volili při potrestání podobně jako kdysi Ferdinand I. cestu kompromisu, jehož součástí byly i omezené konfiskace majetku.¹⁷¹

Případ hraběte Chalais bývá uváděn jako příklad nastupujícího francouzského absolutismu a jemu odpovídajícího způsobu komunikace mezi politickým a právním aspektem konfiskací.¹⁷² Zároveň lze pomocí tohoto modelového příkladu pochopit vazbu mezi paralelně uplatňovanými sankcemi. Henri de Talleyrande, hrabě Chalais byl roku 1626 obviněn z pokusu o spáchání atentátu na krále Ludvíka XIII. a na kardinála Richelieu.¹⁷³ Chalais měl být potrestán exemplárně, a proto ho soudní dvůr od-

kaiserlichen Obristen Mohr von Waldt Hochverrats-Process. Ein Beitrag zur Waldstein's- Katastrophe. Archiv für Kunde österreicherischer Geschichtsquellen 25. Wien 1860.

(171) Za zvláštní (naruby obrácenou) formu konfiskace by bylo možno považovat zákaz pro všechny cizince a protestanty nabývat ve městě majetek. BURCKHARDT, C. J.: *Richelieu*, s. 364; TAPIÉ, V. L.: *France in the Age of Louis XIII and Richelieu*. London 1974, s. 185–192; RANUM, O.: *The Fronde. A French Revolution 1648–1652*. New York – London 1993; CARRIER, H.: *La Fronde, contestation démocratique et misère paysanne*. Paris 1981.

(172) Vzhledem k tomu, že se v případě Chalais jednalo o spor státu proti jednotlivci za individuální nebo pouze skupinovou vzpouru, lze jej v tomto ohledu srovnávat s českým případem Ladislava z Lobkovic. (BARČE, P. DE LA:) *Pièces du procès de Henri de Talleyrand*; s. 237–248; GRILLON, P. (ED.): *Les papiers de Richelieu*, s. 394–460; TAPIÉ, V. L.: *France in the Age of Louis XIII*, s. 159–163.

(173) Ve skutečnosti za celým případem stál králův bratr vévoda Gaston Orleánský, jehož si ovšem Richelieu z politických důvodů netroufl z velezrady obvinít.

soudil k několika paralelním trestům: k mučení, trestu smrti popravou, k napíchnutí hlavy na píkú a jejímu vystavení na jedné z městských bran, k rozčtvrcení těla a rozvěšení jeho částí na šibenici vždy na jedné ze čtyř hlavních ulic města Nantes, a konečně také ke konfiskaci veškerých statků. Tresty to byly velmi kruté a až nápadně se podobaly sankcím, které prakticky ve stejné době uplatnil Ferdinand II. vůči aktivistům českého stavovského povstání.¹⁷⁴

Zlomem v sankcionování vzbouřenců ve Francii ovšem měla být až fronda, jíž se svým způsobem a s rozdílnými cíli účastnili zástupci všech vrstev.¹⁷⁵ Teprve po konečném vítězství královské strany roku 1653 mohl Mazarin přistoupit k potrestání hlavních viníků. Byl to ovšem právě on, kdo prosazoval citlivé rozdělování mírných a přísných trestů pro různé osoby. Mezi přísnější sankce patřilo domácí vězení, vězení, ztráta úřadů a cti, více či méně nucená emigrace.¹⁷⁶ Král potom vydal dekret, kde ve třech článcích vyhlásil zásadní aspekty potrestání vzpoury. Apriori vyňal z možné amnestie velkou skupinu osob, kterou představovali vévodové Beaufort, La Rochefoucauld a Rohan. Konfiskacemi majetku byli z řad šlechty postiženi také někteří prezidenti a radové stavovských parlamentů, Condého dvořané a důstojníci armády.¹⁷⁷ Náhradou za konfiskaci pro ty osoby, které nedisponovaly rozsáhlým pozemkovým majetkem, byl zákaz dvorských příjmů a mezd z výkonu úřadů. Podobně byl aplikován i zákaz přístupu ke dvoru.¹⁷⁸

(174) PETRÁŇ, J.: *Staroměstská exekuce*. Na zvláštní žádost matky hraběte Chalais projevil Ludvík XIV. vůči odsouzenému alespoň tu milost, že mu prominul všechny výše uvedené sankce s výjimkou trestu smrti. Opuštěna byla tedy i konfiskace jeho statků a také tělo hraběte mohlo být předáno jeho matce. BURCKHARDT, C. J.: *Richelieu*, s. 337–248. Také ve výše uvedených vzorových případech byla žaloba vedena proti většímu počtu osob. V případě Chalais to bylo ještě proti hraběti Janu Křtiteli Omanovi, který však zemřel ještě během vyšetřování a před soud tedy nebyl postaven. TAMTÉŽ, s. 246. SKALWEIT, S.: *Fronde und Revolution*. Frankreich und der englische Verfassungskonflikt im 17. Jahrhundert. In: Týž: *Gestalten und Probleme der frühen Neuzeit*. Berlin 1987, s. 92–107.

(175) BLUCHE, F.: *Louis XIV*. Paris 1986, s. 57.

(176) Domácím vězením byl postižen např. vévoda Gaston Orleánský, vězením, ztrátou úřadů a cti vévodové Beaufort a Broussel, nucenou emigrací vévoda Condé.

(177) Všechny tyto osoby byly zpravidla vystaveny konfiskaci a musely opustit Paříž. Sankci opuštění Paříže, resp. internace na vlastních venkovských statcích, jež byla ve Francii raného novověku aplikována velmi často, lze srovnávat s analogickými sankcemi používanými v prostředí habsburských zemí, do jisté míry včetně sankce nucené emigrace.

(178) Tento zákaz byl aplikován například v případě Marie Rohanové, vévodkyně de Chevreuse, nebo v případě Nicolase Fouqueta.

Trojí označení konfiskovaných statků

V dobových právních pramenech se v souvislosti s pobělohorskými konfiskovanými majetky v různých variantách vyskytují tři základní německé termíny, používané více méně jako synonyma: 1. *confiscierte Güter*, 2. *beimgefallene Güter*, 3. *Rebellengüter*. Tyto tři pojmy dostatečně dobře charakterizují dobovou ideu i právní podstatu konfiskací v obecné rovině i v jejich pobělohorské variantě. Při podrobném zkoumání všech tří uvedených pojmů je patrné, že i při jejich obvyklém paralelním užití každý z nich přece jen vyjadřuje poněkud jiná specifika konfiskačního procesu.

Pojem „*confiscierte Güter*“ vystihuje základní princip celého sledovaného procesu. Konfiskovat znamenalo zabavit majetek a odevzdat jej státní pokladně.¹⁷⁹ Na počátku 17. století byl v habsburské monarchii fiskus reprezentován císařskou dvorskou komorou, jakožto dobovým ministerstvem financí. Proces konfiskací neboli „*Confiscations-Werk*“ je proto vlastně možno chápat jako proces zestátnění. Tímto způsobem se projevoval nárok státu, v jehož čele stál alespoň zdánlivě svrchovaný panovník, na správu veškerého majetku na jeho území.¹⁸⁰ První polovina 17. století je pokládána za období prosazení novověké recepce římského práva ve střední Evropě. To znalo konfiskaci jako jeden z hlavních prostředků potrestání závažných zločinů.¹⁸¹ Majetkové změny určené konfiskacemi přitom vzhledem ke svému charakteru zasahují stejně tak oblast veřejného jako soukromého práva. Ne náhodou je to období, kdy pojem „*confiscare*“ nabývá v právní i v obecné terminologii obecného významu a je užíván v poměrně široké škále významů.¹⁸² Od počátku 16. století směrem ke století sedmáctému konfiskace bývala stále více využívána jako sankce udělovaná za delikty politické povahy.¹⁸³

(179) VAREL, L. – MARTÍNEK, J. (EDD.): *Slovník středověké latiny v českých zemích*. Díl 6. Praha 1983, s. 852; ERLER, A. – KAUFMANN, E. (EDD.): *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Bd. 5. Heslo Vermögensentziehung, sl. 779–781. Současná německá právněhistorická literatura užívá jako synonyma pojmu konfiskace termín „Vermögenseinziehung“. DICKEL, G. – SPEER, H. (EDD.): *Deutsches Rechtswörterbuch*. Wörterbuch der älteren deutschen Rechtssprache. Heslo Konfiskation. Bd. 7. Weimar 1983, s. 1223–1224.

(180) HATTENHAUER, H.: *Europäische Rechtsgeschichte*, s. 392–418.

(181) ERLER, A. – KAUFMANN, E. (EDD.): *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Bd. 5. Heslo Vermögen, sl. 779.

(182) ERLER, A. – KAUFMANN, E. (EDD.): *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Bd. I. Heslo Confiscat, Confiscation, s. 770.

(183) Současně je konfiskace stále používána jako sankce za zcela jednoznačně kriminální delikty, např. i delikty mravnostní, tak jako na Moravě v připomínaném případě mladého Jana Berky z Dubé. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 446, kart. 147, duben 1625, fol. 65–67.

V materiálech císařské dvorské komory se lze s pojmem „konfiskované statky“ setkat velmi často. Jde konkrétně o ty pozemkové majetky, které podlehly zkoumání speciálně jmenované konfiskační komise na základě deliktu jejich držitele a které byly zabaveny ve prospěch fisku. Pojem je totožný s termínem „konfiskát“, jehož je užito například v souvislosti s majetky přenechanými roku 1631 biskupu ve Würzburgu.¹⁸⁴ Objevuje se zpravidla tehdy, kdy dává císař prostřednictvím své dvorské komory příkaz některému z podřízených úřadů, aby bylo určitým způsobem (obvykle ve prospěch konkrétní osoby nebo instituce) naloženo s majetkem spravovaným komorou. Pojem „*confisciertes Gut*“ potom zpřesňuje formu a důvod, pro nějž se tento majetek do správy císařské dvorské komory nebolí do „*sequestru*“ dostal. Toto určení přitom nebylo v komorních materiálech nikterak nadbytečné, neboť uváděný důvod převzetí statku zároveň předjímal určitý způsob jeho budoucího osudu a následného úředního postupu císařských orgánů. Například v tom ohledu, že se při předávání nebo prodeji konfiskátu přihlíželo k rodinným vazbám zájemců o konfiskát vůči postižené osobě nebo ke specifickým politickým a finančním aspektům prodeje.

S uvedenými skutečnostmi souvisel i termín „*heimgefallene Güter*“. „*Heimfallen*“ znamená v přesném překladu spadnout domů, resp. zpět domů, v obecnějším významu propadnout státu či panovníkovi.¹⁸⁵ Znovu se zde objevovalo právní cítění, podle nějž byl skutečným vlastníkem majetku panovník a provinilý šlechtic mu musel podmíněčně svěřené statky vrátit, pokud se nechoval podle panovníkem předem daných a právem kodifikovaných pravidel. Pojem „*heimgefallen*“ ovšem ještě automaticky nepředpokládal, že daný statek musel propadnout konfiskaci; a to ani přes zjevnou skutečnost, že tomu tak ve dvacátých a třicátých letech 17. století bylo v naprosté většině případů. Mezi četnými statky, které ve sledovaném období připadly císaři a začala je formálně spravovat císařská dvorská komora ovšem bylo i dost takových majetků, které fiskus získal například jako odúmrtí po smrti dosavadního držitele, resp. po vymření jeho rodu.¹⁸⁶ Takových zisků zaznamenávala na počátku dvacátých let komora celou řadu například v Uhrách, kde jinak konfiskace ve stejné době probíhaly

(184) HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 170, 1631, fol. 86.

(185) Mnohé doklady pojmu „*heimgefallene Güter*“ a jeho varianty je možno nalézt především v pamětních knihách císařské dvorské komory. HKA WIEN, Gedenkbücher, především Böhmisches Reihe, kn. 333–335. Statky musely nejdříve po formálněprávní stránce „spadnout zpět“ císaři a být po určitou dobu spravovány císařskou dvorskou komorou.

(186) „*Heimfall*“. Odúmrtím šlechtického i nešlechtického majetku v raném novověku byla věnována poměrně značná literatura, a to i v českém prostředí. KAMENÍČEK, F.: *Zemské směny a sjezdy moravské*. II, kap. Právo odúmrtí, s. 156–159.

pouze v omezeném rozsahu. Mezi přidělováním konfiskátů císařovým věrným lze stejně tak odhalit i akty, kdy byl přidělen statek, který byl ve správě komory již delší dobu a nebo dokonce tradičně a nepocházel tedy z pobělohorských konfiskací.¹⁸⁷ Často je možno se setkat i s případy, kdy v materiálech není důvod spadnutí statku na komoru uveden. V takových případech lze spíše předpokládat jinou příčinu nežli konfiskaci.¹⁸⁸

V komorních dokumentech se lze setkat s různými variantami pojmu „spadlé statky“, které do značné míry odhalují některé nuance konfiskačního procesu. Naprosto shodně byly užívány i pojmy „uchopené statky“ a „spadlé statky“ – „*apprehendierte Güter*“ a „*angefallene Güter*“.¹⁸⁹ Zmíněné termíny objasňují vedle vztahu panovníka k velké pozemkové držbě na území jeho dědičných zemí také úlohu jeho centrálních úřadů. Pokud bylo určení právního charakteru statku uvedeno přesně jako „*heimgefallene confiscierte Güter*“, není o jeho povaze pochybnosti.¹⁹⁰ Panovník jako právní personifikace státu byl přitom velmi často v souladu s dobovou byrokratizací ztotožněn se státním úředním aparátem. V komorních materiálech se to projevovalo například záměnou pojmu „*heimgefallene Güter*“ za termín „*unserem Fisco heimgefallene Güter*“ nebo „*an unser Fiscus angefallene*

(187) To se týkalo např. přidělení Českého Krumlova Eggenbergům. KRÁL, P.: *Český Krumlov za habsburské komorní správy*. Každodenní život v českokrumlovské zámecké rezidenci panství mezi léty 1602 až 1622. In: Bůžek, V. (ed.): *Život na dvorech barokní šlechty*. OH 5. České Budějovice 1996, s. 399–422.

(188) V období pobělohorských konfiskací bylo na komoru převedeno poměrně značné množství majetku, kde z textu nevyplývá, jde-li o konfiskaci nebo odúmrť, protože je užit pojem „heimfallen“ a nikoliv „confiscieren“. Jako jeden příklad za všechny lze uvést převod statku Františka Tataye, kde je přímo uvedeno, že se jedná o odúmrť. „...Schreiben der Hof Kammer, nebst einigen Berichten der Hung. u. Zipsen Cammer, vorfindig sub dato 20ten Aprilis 1620 wegen durch Absterben Francisci Tatay IM heimgefallene Güter...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Ungarische Reihe, kn. 414, 20. 4. 1620, fol. 159. Podobně např. u Batthyányho. TAMTÉŽ, Österreichische Reihe, kn. 168, 1620, fol 3.

(189) „Bescheid für Rudolffen von Teuffenbach [...] Schuldforderung – Kriegs-Rest. Getreue Dienst – per Commissum angefallene Güter...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 168, 20. 7. 1622, fol. 303–303v. „An die Nieder Österreichische Cammer, die wird IM gn. Resolution erinnert, weßen man sich bey Apprehendierung der ob der Ensrischen Rebellen Güter, dann gegen den zu Linz bestellten Statthalter in Cameral in Justiz Sachen verhalten sollen...“ TAMTÉŽ, 19. 10. 1620, fol. 120. „Kays. Befehl an die zu Apprehendierung der Adam Erdmann Trkischen Güter verordnete Commissarien Zdenko von Kollowrath, Melchior von der Wahl und Christophen Prockel, wasmassen sie über die albereit apprehendierte Herrschaften Neustadt und Nachodt auch alle andern Trzkische Güter...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 335, 19. 4. 1624, fol. 46v.

(190) „...jeder der von Uns bereit declarierten Rebellen heimgefallenen und apprehirten, als deren Güter, welche von nun hinführe an, immer von Uns, Unserm nechsten Erben und Nachkommen...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 168, 9. 3. 1621, fol. 170. „...mit einem gewissen Stück IM mit Recht zuerkannten und heimgefallenen oder confiscirten Güts im Königreich Böhmeimb...“ TAMTÉŽ, kn. 168, 15. 5. 1621, fol. 190.

Güter".¹⁹¹ Statky tedy podle těchto vyjádření jakoby jednou propadaly samotnému císaři a podruhé státní pokladně, resp. státu coby právní instituci.¹⁹² Ferdinand II. tímto způsobem dával najevo ztotožnění své osobní moci jako Bohem vyvoleného suverénního vládcce se státem jako institucí a s jeho aparátem.¹⁹³ Stejně důležitý je i pojem „našemu fisku právně připadlé statky“ – „*unserem Fisco adjudicierte Güter*“, který zdůrazňoval právní povahu celého procesu v podobě převodu držby z osoby šlechtice na stát zastoupený k tomu určeným soudním orgánem.¹⁹⁴ V reversu zaslaném 23. listopadu roku 1622 knížeti Liechtensteinovi se hovořilo o statcích rebelů, které byly zabaveny a vtaženy k císařově ruce – „*eingezogen in die kaiserliche Hand*“.¹⁹⁵ Toto vyjádření nepochybně propojuje hned několik způsobů vnímání procesu konfiskací.

Poslední termín „*Rebellen Güter*“ již pevně spojuje právně zabavený statek s politickou příčinou jeho konfiskace. Lze doložit, že v průběhu dějin byla konfiskace majetku používána jako právní sankce v celé škále deliktů. Tradičně byl například využíván při sebevraždě, jak se to objevilo i v zákoníku Karla V., v případě mravnostního i kriminálního deliktu, jakož i v případě individuální vzpoury proti panovníkovi.¹⁹⁶ Termín povstalecký statek – „*Rebellen-Gut*“ – navozuje myšlenku trestného činu spáchaného proti právoplatné vrchnosti, v tomto případě proti panovníkovi a státu. Rebelem přitom byla osoba, která svou aktivitou v individuální nebo hromadné vzpouře vypověděla povinnou věrnost, k níž se symbolicky i právně zavázala při ceremonii vzdání holdu panovníkovi po jeho uvedení na trůn.¹⁹⁷ Pojem rebel měl tedy nejen výše uváděnou čistě poli-

(191) Termín „*unserem Fisco heimgefallene Güter*“ by bylo možno do češtiny převést jako „našemu fisku domů spadlé statky“, termín „*an unser Fiscus angefallene Güter*“ jako „na náš fiscus spadlé statky“. HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 333, 3. 9. 1623, fol. 218v.

(192) PÁNEK, J.: *Knihy habsburské Dvorské pokladny (Hofzablamtsbücher) jako pramen k dějinám předbělohorského českého státu*. In: Soukup, L. (ed.): Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc., k jeho 65. narozeninám. Praha 1995, s. 173–181.

(193) STURMBERGER, H.: *Kaiser Ferdinand II. und das Problem des Absolutismus*. München 1957, s. 32–44.

(194) „*Resolution an Fürst von Liechtenstein de dato in Wien am 31ten Decembris Ao. 1623, daß IKM hätten den – mit dem Georgen von Chmiz in die ihm hievor anberkannte – und dem Fisco adjudicierte Güter Krakowez und Blschau pro 15 590 fl 37 gr. 1 d. gnädigst ratifiziert...*“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 333, 31. 12. 1623, fol. 247.

(195) „*Revers für Carl Herzog in Schlesien zu Troppau*.“ TAMTĚŽ, kn. 333, 23. 11. 1622, fol. 92v.

(196) ERLER, A. – KAUFMANN, E. (EDD.): *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Bd. 5, sl. 780.

(197) „...In fůrgangener Rebellion geleister (Un)Treu, und standhaftem Dienst, wie

tickou, ale také právní povahu. Za svůj delikt byl rebel následně právní formou definován a postižen, jak tomu odpovídá pojem „*justificierter Rebell*“.¹⁹⁸ Proto se také odpuštění za jeho činnost v povstání nemohlo obejít bez opětného vzdání holdu, které bylo svého druhu obnovením pomyslné smlouvy lenní věrnosti mezi panovníkem a jeho vazalem.¹⁹⁹

V materiálech císařské dvorské komory byl navíc v určitých případech pojem rebel ztotožněn nebo zaměněn s termínem zločinec – „*Verbrecher*“. Někteří účastníci stavovského povstání byli přímo označeni za zločince. Jejich zločin byl někdy navíc specifikován jako zločin vzpoury – „*crimen rebellionis*“²⁰⁰ – a v komorních materiálech býval interpretován jako bezprostřední důvod k aplikaci trestu konfiskace.²⁰¹ Vyšetřování chování jednotlivců v povstání a po jeho skončení bylo označeno jako „*Examinierung*“, jehož cílem bylo přesné zjištění individuální viny každé zúčastněné osoby. Docházelo k němu obzvláště v těch případech, kdy panovník projevil pochybnost nad důvěryhodností předložených materiálů nebo měl-li konkrétní důvod k mírnějšímu či naopak přísnějšímu posuzování viny konkrétní osoby, jako tomu bylo třeba při konfiskaci statků Jáchyma Šlika z Pasaunu.²⁰²

Konfiskace jako sankce

V úvahách o povaze restitučního ediktu z roku 1629 vedla dobová právní publicistika spor, lze-li tento císařský výnos chápat jako rozsudek, resp. právní sankci, anebo jako zákon. Každé z těchto pojetí vycházelo z poněkud jiných právních premis a předpokládalo i jiné rozdělení pravomocí mezi císaře a jeho soudní orgány na jedné straně, a říšské legislativní stavovské orgány na straně druhé.²⁰³ Podobné, byť poněkud jiným

auch unschuldig erlitten...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 333, 22. 12. 1622, fol. 99v.

(198) „...Resolution an Böhmische Kammer de dato in Wien am 2ten Januarii Ao. 1624 [...] Fisco nach dem justificierten Hauptrebelln Friedrichen von Bila heimgefallen...“ TAMTĚŽ, kn. 333, 2. I. 1624, fol. 257v.

(199) HÜBEL, I.: *Die Ächtungen von Evangelischen*, s. 17–22.

(200) Například se to týkalo Bohuslava ze Šlevic, Kryštofa Schreinera nebo Kryštofa a Bohuslava Kořenů. „Bericht der Böhmischen Kammer de dato in Prag am 16ten May Ao. 1629 den Todtfall des Ulrichen Hrobischizky, und die von dem Kaiser-Richter zu Saz, ob Crimen Rebellionis, eingezogene zwey Lehengüt, Fünfhundten, und Wrutekh betreffen...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 334, fol. 223v.

(201) TAMTĚŽ, kn. 334, fol. 91, 113v, 126v.

(202) V císařském přípisu ve věci Otty Nostice a Jáchyma Šlika z Pasaunu je uvedena formulace, že má být „examinováno“ chování zúčastněných osob, především Šlika z Pasaunu, za rebelie a po ní, neboť císař o něm má pochybnosti. TAMTĚŽ, kn. 334, 8. 5. 1627, fol. 78.

(203) Pojetí restitučního ediktu jako rozsudku zastával především Reichshofrat. Podle

způsobem interpretované, dvojí chápání právního pramene lze vztáhnout také na pobělohorské konfiskace, jež byly na jedné straně obecnou sankcí vztahující se na účastníky stavovského povstání za jejich zločin proti císařskému majestátu, na druhé straně však také právní normou či dokonce sérií právních norem, které určovaly podobu jednotlivých kroků konfiskačního procesu a byly adresovány především jejich vykonavatelům, tedy císařským úředníkům různých stupňů.²⁰⁴

Raně novověké právo každý projev odporu vůči panovníkovi důsledně vykládalo jako delikt trestní povahy a označovalo je pojmem „*crimen laesae maiestatis*“.²⁰⁵ Odhalený pachatel takového činu potom podléhal panovníkově nedílné a svrchované soudní pravomoci, byť zpravidla přenesené na příslušné nebo speciálně jmenované soudní orgány, označované zpravidla pojmy „*Executions-Commission*“ nebo „*Confiscations-Commission*“. V jejich čele obvykle stáli císařští místodržitelé v jednotlivých zemích habsburské monarchie.²⁰⁶ Ani svrchovaný panovník sedmnáctého století se ne-

tohoto pojetí, které upřednostňovalo jurisdikální povahu uvedeného právního aktu, spadalo vydání ediktu jednoznačně do kompetence císaře, který je delegoval právě na Reichshofrat jako na nejvyšší říšský soudní orgán. Bylo to pojetí, které kompetenci kladlo výhradně do rukou panovníka jako svrchovaného vládce – nejvyššího soudce. Toto pojetí ovšem v dobové právní publicistice ani v současné právní vědě nepřevládlo. Odporovala mu formální i obsahová povaha právního aktu, jež spíše odpovídá zákonu. Tento názor ovšem v dobovém sporu nahrával argumentaci říšských stavů, podle níž měli právě oni výhradní právo podobný normativní právní akt vydávat. FRISCH, M.: *Das Restitutionsedikt Kaiser Ferdinands II.*, kap. Rechtsnatur des Restitutionsedikts, subkap. Das Restitutionsedikt als Urteil a Das Restitutionsedikt als Gesetz, s. 100–108. Srov. též MOHNHAUPT, H.: *Gesetzgebung des Reichs und Recht im Reich*, s. 83–107. K problematice subsidiarity různých legislativních rovin BRAUNEDER, W.: *Frühneuzeitliche Gesetzgebung: Einzelaktionen oder Wahrung einer Gesamtrechtordnung?* In: Dölemeyer, B. – Klippel, D. (edd.): *Gesetz und Gesetzgebung im Europa der Frühen Neuzeit*. ZHF. Beiheft 22. Berlin 1998, s. 109–129.

(204) O tom KNOZ, T.: *Die Konfiskationen in Mähren nach 1620 als politischer und juristischer Prozess*, s. 40–42. Na rozdíl od Frischovy interpretace dvojího chápání restitučního ediktu jde ve dvojím pojetí pobělohorské konfiskace o její paralelní působení, na jedné straně jako sankce vůči účastníkům stavovského povstání a na druhé straně jako norem ve vztahu k vykonavatelům konfiskačního procesu. Analogicky o různém působení právních aktů na příkladu vrchnostenského práva KNOZ, T.: *Poddaný na předbělohorské Moravě jako objekt právních normativních pramenů*. Brno 1988 (diplomová práce uložená na Filozofické fakultě MU Brno), především s. 12–57.

(205) Tento trestný čin byl znám již v období raného středověku, již tehdy navazoval na starší římské právní instituty a jak bylo uvedeno, již tehdy byl také sankcionován mimo jiné konfiskací majetku. Posléze jej v souvislosti s konfiskací obsahovaly prakticky veškeré středověké a raně novověké právní kodexy, včetně zmiňovaného kodexu Karla V. z roku 1555. ERLER, A. – KAUFMANN, E. (EDD.): *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Bd. I. Heslo *Crimen laesae maiestatis*, sl. 648–650; Bd. 5. Heslo *Vermögensentziehung*, sl. 779–790; DICKEL, G. – SPEER, H. (EDD.): *Deutsches Rechtswörterbuch*. Wörterbuch der älteren deutschen Rechtssprache. Heslo *Konfiskation*. Bd. 7, s. 1223–1224.

(206) „Kays. Resolution an die Confiscations-Commission in Troppauischen Fürsten-

se nerozhodoval zcela podle své vlastní libovůle. Musel se řídit především pevně danou právní tradicí. Pokud vládl v tak složité ústavně komponovaném území, jakým byly habsburské dědičné země, popřípadě země Svatováclavské a Svatoštěpánské koruny, musel také respektovat ústavní systém a zemské právní obyčeje označované jako „*Landesgebrauch*“.²⁰⁷ Kromě toho na základě systému právních zvyklostí a obyčejů ke každému typu deliktu přináležela určitá škála sankcí, jež mohly být vzájemně různým způsobem kombinovány nebo využívány paralelně, jež však i svrchovaný panovník musel rámcově respektovat.²⁰⁸ Konkrétní rozhodování o využití právních norem a sankcí navíc ovlivňovala i okamžitá politická a vojenská situace v dané zemi. Císařské prameny velmi často interpretovaly přísnost jednotlivých právních opatření jako důsledek „*unserer schweren Lage*“.

V právních případech označených jako „delikt proti státu a jeho hlavě“ či jako „*crimen laesae maiestatis*“, „*Hochverrat*“ nebo „*Majestätsverbrechen*“ byla konfiskace prakticky vždy používána vedle trestu smrti nebo ztráty cti jako jedna z většího počtu paralelně užitých sankcí – „*Nebensanktionen*“.²⁰⁹ Příkladem takové paralelní aplikace několika sankcí různé podoby a razance může být stejně tak škála trestů, jež postihovala výše zmiňovaného hraběte Chalaise, jako podobná škála postihující nejaktivnější povstalce z doby stavovské rebelie: trest smrti, vyvěšení jména na šibenici, ztráta cti, prokletí památky, konfiskace majetku.²¹⁰ Z hlediska dobové teorie práva v zásadě neexistoval rozdíl mezi aplikací konfiskace jako sankce v procesech individuálních a v procesech vedených při povstání proti velké skupině osob. V obou případech bylo vyšetřování směřováno proti obviněným osobám jednotlivě a individuálně byl také vynesena rozsudek. Dojem

thum de dato in Wien am 6ten Martis Ao. 1630, daß Sie mit Hansen Bernhardten von Herberstein Frh. wegen des Confiscierten Rittersitz Saurwiz pro m/12 Thaller Schles. einen Kaufschluß, ihm denselben einantworten, den Kaufschilling verraiten, und sich darnuß ihrer Liefergelder bezahlen sollen...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 334, 6. 1630, fol. 270v. Podobně TAMTĚZ, kn. 335, 3. 4. 1635, fol. 162.

(207) Proto své místopředsedy v roli předsedů konfiskačních komisí a zároveň zemských správců často žádal o jejich dobrozdání k jednotlivým případům.

(208) Ch. Hinckeldey uvádí ve své knize *Justiz in alter Zeit* katalog zločinů a jim odpovídající katalog trestů. HINCKELDEY, CH. (ED.): *Justiz in alter Zeit*, s. 287–368.

(209) DICKEL, G. – SPEER, H. (EDD.): *Deutsches Rechtswörterbuch*. Wörterbuch der älteren deutschen Rechtssprache. Heslo Konfiskation. Bd. 7, s. 1223; ERLER, A. – KAUFMANN, E. (EDD.): *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Heslo *Crimen laesae maiestatis*. Bd. 1, s. 648–650.

(210) BURCKHARDT, C. J.: *Richelieu*, s. 364. Celá řada důkazů o použití konfiskace jako vedlejší sankce je uvedena v zápisech konfiskačních protokolů pro jednotlivé země. D'ELVERT, CH. (ED.): *Mährisches Confiscations- und Crida-Protocoll*, s. 237–280; SÚA PRAHA, ČDKM IV – Rukopisy, inv. č. I, Glatzische Confiscations-Protocoll de anno 1627; inv. č. 2, Troppausches Confiscations-Protocoll de anno 1630; inv. č. 90, Böhmisches Confiscations-Protocollum.

individualizace byl vyvoláván i velkou diferenciací sankcí, jimiž byli postižováni jednotliví obvinění a jež měly být alespoň teoreticky v přímé úměrnosti vůči jejich individuální vině.²¹¹

Aplikace konfiskace nemovitého a někdy i movitého majetku rebelů jako jedné ze sankcí za spáchaný trestný čin také v těchto případech podléhala výše zmíněným kritériím. Obvykle se individuálně posuzovala vina každého jednotlivého účastníka povstání, jeho aktivita během rebelie, precedentnost jeho jednání a také chování po skončení povstání. V tomto ohledu se zpravidla negativně projevil případný útěk a spojení se zahraničním nepřítelem, jako polehčující okolnost naopak obvykle působila včas a náležitě projevovaná lítost.²¹² Hlavní rebelové – „*Hauptrebellen*“ – však i přes případnou projevovanou lítost (již ostatně v určitou chvíli projevil i Ladislav Velen ze Žerotína) měli jen malou šanci na jakékoliv slitování, byť jen ve formě částečné konfiskace nebo možnosti udělení pardonu do budoucna.²¹³ V některých případech velkých povstání raného novověku došlo ještě před porážkou rebelie k politickému i vojenskému kompromisu. Tehdy obvykle nebylo k tomuto typu sankce přes jasné provinění konkrétních osob přistoupeno.²¹⁴ V jiných případech dal vítězíci panovník přednost „koupení si“ svých dosavadních odpůrců odpuštěním sankce či udělením milosti – „*Gnad*“. I za takové situace ovšem samotná existence konfiskace jako trestní sankce působila preventivně jako hrozba. V případech pobělohorských konfiskací v českých a v rakouských zemích po roce 1620 již byly veškeré sankce uplatněny s velkou důsledností. Bylo normativně dáno, že se statky konfiskují těm šlechticům (popř. měšťanům), kteří

(211) Právní systém raného novověku ještě neznal kategorii kolektivní a individuální viny, nicméně pracoval podobným způsobem. Srov. DVORÁK, M.: *Proces Jiřího z Lobkovic*, s. 271–292.

(212) Moravský konfiskační protokol se zmiňuje o tom, že potrestaný Jindřich Ochovecký plakal a se slzami v očích prosil, aby mu byla pokuta odpuštěna. D'ELVERT, CH. (ED.): *Mährisches Confiscations- und Crida-Protocoll*, s. 261. Také v císařských přípisech jednotlivým místodržitelům bývá zmiňováno, že postižený suplikant se na císaře obrací poslušně (gehorsam) a ponížene (unterthänigist). „...über Rudolphen von Schleinitz unterthänigist supplicieren...“ MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 438, kart. 145, říjen 1624, fol. 161. „...Wie sie gehorsamb recht zu Thun wissen, und wie verbleiben Ihro benebens mit KuK gnaden...“ TAMTĚŽ, inv. č. 443, březen 1625, císař kardinálu Dietrichsteinovi ve věci Maxmiliána z Liechtensteina, fol. 21.

(213) Pojem „*Hauptrebell*“ byla během pobělohorských konfiskací označena celá řada osob. Vedle nejznámějších vůdců povstání typu Jindřicha Matyáše z Thurnu také celá řada podstatně méně známých šlechticů, například Fridrich z Bílé. HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 333, 2. I. 1624, fol. 257v.

(214) Tak domu do jisté míry bylo i v případě Gabriela Bethlena po jeho prvním tažení. HRUBÝ, F.: *Bethlen Gabor a česká emigrace 1622–1623*. ČCH 41, 1935, s. 572–582; KONTLER, L.: *Dějiny Maďarska*. Praha 2001, s. 153–155.

se aktivně zapojili do povstání proti císaři. Jejich trest za vystoupení z května 1618 byl navíc později rozšiřován také na další pokusy o porážku císaře: Thurnovo tažení na Vídeň, moravské stavovské povstání, povstání ve Slezsku, tažení Gabriela Bethlena, Mansfeldovo tažení a tažení saského a dánského vojska i na Valdštejnovo spiknutí.²¹⁵ Ohled neměl být brán na společenské postavení účastníků povstání, rozsah jejich majetku ani konfesi. Rozhodujícím měřítkem měla být vina dané konkrétní osoby, podle níž měl být také trest včetně konfiskací odstupňován do několika tříd.²¹⁶

Předpokládaná základní právní norma, podle níž byli ze zločinu proti státu a jeho hlavě obviněni aktivisté stavovského odboje na území celé monarchie a jejíž součástí nejspíše byla i sankce s příslušnými tresty, ovšem není k dispozici. Tento nedostatek byl dán momentálním stavem, který vyžadoval jistou právní improvizaci. Druhým problémem byl právní partikularismus na území habsburských zemí, jenž zapříčinil separátní postup vůči příslušníkům různých stavů.²¹⁷ Proto se také v jednotlivých zemích muselo alespoň formálně vycházet z norem, obsažených v základních ústavních aktech jednotlivých zemí.²¹⁸

Také po Bílé hoře byly sankce za aktivitu v rebelii v zásadě aplikovány podle dosavadního zvyku. Sankce mohly být vyneseny až po procesu, je-

(215) Jak bylo uvedeno, účast šlechty z habsburských zemí na zmíněných aktivitách byla vždy označena pojmem „*crimen laesae maiestatis*“ nebo synonymním termínem „*crimen rebellionis*“. „...*Crimen rebellionis ad feudum condemnirt...*“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 334, 16. 5. 1629, fol. 223v. Podle Skály byly konfiskace v Čechách vyhlášeny za následující činy: 1. Účast při vyházení místodržících z oken. 2. Připojení se ke konfederaci. 3. Schvalování zavržení krále Ferdinanda. 4. Podíl na volbě Fridricha Falckého. 5. Podíl na Thurnově tažení k Vídni. TIEFTRUNK, K. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká*. V, s. 339.

(216) Rozlišení konfiskací do tříd není zcela jasné, protože dostupné prameny o něm podávají pouze značně neúplné svědectví. V případě konfiskace moravského panství Bludov se hovoří o „*confiscationem tertiae classis*“. HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 333, 29. 1. 1624, fol. 263. Samozřejmě, že Ferdinand II. již mohl vyjít ze zkušenosti roku 1547 a navíc měl v daném okamžiku za sebou částečné uskutečnění protireformace ve Štýrsku. FRANZL, J.: *Ferdinand II.*, s. 48–57.

(217) Na teritoriálním principu potom nezbyvalo než respektovat právní a ústavní stav v jednotlivých zemích, popř. v jednotlivých skupinách zemí monarchie. Proto se v právních dokumentech hovoří o českých konfiskacích, moravských konfiskacích, slezských konfiskacích, rakouských konfiskacích a podobně. V materiálech císařské dvorské komory se skutečně vyskytují pojmy typu „*mährische Confiscationen*“, „*schlesische Confiscationen*“ apod. „*Kays. Befehl an die zu Eingründung der Troppau- und Jägerdorffischen Confiscationen verordnete Executions Commissionen ...*“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 335, 3. 4. 1635, fol. 162.

(218) Tato skutečnost nejspíše byla jedním z důvodů, proč císař v Čechách a na Moravě spěšně ukončil vládu prostřednictvím místodržitelů a s vydáním Obnovených zřízení zemských, které formálně navazovaly na předbělohorský ústavní systém.

muž předsedal k danému účelu zvláště jmenovaný soudní dvůr.²¹⁹ V jednotlivých zemích monarchie byly jeho členy různé osoby, někteří členové soudních dvorů ovšem paralelně zasedali při procesech ve více zemích.²²⁰ Ve všech případech si ovšem ponechal vrchní rozhodovací pravomoc sám císař Ferdinand II., který musel rozsudek komise potvrdit. K němu jedinému se také bylo možno proti rozsudku a vykonání sankce odvolat. Rozsudek musel být vynesen individuálně, byť mohl být sepsán pro celou skupinu provinilců na jedné listině.²²¹ Pro nejaktivnější rebely to opět byla ztráta hrdla, cti a majetku. Ztráta hrdla přitom mohla být provedena různým způsobem. Stětí, jež se aplikovalo vůči českým povstalcům na Staroměstském náměstí, bylo považováno za trest dosti mírný. Mohlo k němu ovšem být přidáno mučení, tentokrátě chápané jako trest a nikoliv jako vyšetřovací metoda.²²² Soud mohl být veden i proti nepřítomným obviněným.²²³ Protože se emigrace považovala za přitěžující okolnost, na všechny emigranty se automaticky vztahoval trest smrti.²²⁴ Ten byl v tomto případě vykonán alespoň symbolicky: Na šibenici byla pověšena cedule

(219) KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandei*. Bd. 9, pag. 1289.

(220) Tak tomu bylo v Čechách a na Moravě, jak o tom svědčí dopis kardinála Dietrichsteina, obsahující žádost, aby se čeští soudci dostavili na Moravu k zasedání exekučního soudu. SÚA PRAHA, 17/2, Morava, inv. č. 1647.

(221) Takových „hromadných“ rozsudků bylo vystaveno během konfiskačního procesu hned několik. V moravském konfiskačním procesu jím byl například císařský patent 15. července 1622, jímž se vyzývá skupina uprchlíků, aby se dostavili k soudu do Brna, anebo Dietrichsteinův patent z 2. září téhož roku, jímž se tyto osoby odsuzují k trestu propadnutí hrdla, majetku a cti. HRUBÝ, F.: *Moravské korespondence a akta*, s. 263–265, 280–282.

(222) Srov. k tomu KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví*. (Jak se dříve soudívalo). Praha 1967, kap. Mučení, s. 332–350; HINCKELDEY, CH. (ED.): *Justiz in alter Zeit*, kap. Staatsverbrechen, s. 325–326; PETRÁŇ, J.: *Staroměstská exekuce*, kap. Ortely a milosti, s. 263–340.

(223) HRUBÝ, F.: *Moravské korespondence a akta*. I, s. 280–282. V nepřítomnosti byly odsouzeni někteří významní rebelové také v jiných zemích, např. v Rakousích Georg Erasmus Tschernembl, na Moravě Václav Bítovský, Fridrich z Tiefenbachu nebo Ladislav Velen ze Žerotína. STURMBERGER, H.: *Georg Erasmus Tschernembl*; HRUBÝ, F.: *Ladislav Velen ze Žerotína*. Praha 1930; FIALOVÁ, V.: *Václav Bítovský a Bobunka z Víckova*. Naše Valašsko 4, 1936–1938, s. 165–179; LIŠKA, D.: „A tu jím vinu dávám...“ Václav a Bohunka Bítovští ve světle olomouckých půhonů. ČMM 118, 1998, s. 131–148; TÝZ: *Moravský rytíř Václav Bítovský z Bítova*. K 370. výročí smrti na popravním lešení v Brně. I. VVM 50, 1998, s. 358–365; 2. VVM 50, 1999, s. 58–67.

(224) Emigrace byla po stavovském povstání považována za další urážku majestátu, tedy za další zločin. Něco jiného byla nucená emigrace po vydání Obnovených zřízení a doprovodných protireformačních norem. Na počátku dvacátých let je za obdobnou nucenou emigraci považovat odchod novokřtěnců a duchovních Jednoty bratrské, na něž se již tehdy vztahovaly podobné normy jako později na šlechtice. ODLŮŽILÍK, O.: *Z korespondence pobělohorské emigrace z let 1621–1624*. Praha 1933; TÝZ: *Ze zápasů pobělohorské emigrace*. ČMM 56, 1932, s. 1–58, 369–388; 57, 1933, s. 59–157.

se jménem odsouzeného, což byl zároveň způsob k vyjádření ztráty cti odsouzeného. V rozsudku se ovšem počítalo s tím, že nejvyšší sankce bude aplikována po dopadení odsouzeného.²²⁵ Byla-li poprava z nějakého důvodu odložena nebo prominuta, aplikoval se trest vězení. K tomu byli odsouzeni i někteří z povstalců, kteří nebyli soudním dvorem seznáni natolik vinni, aby se na ně vztahoval trest smrti.²²⁶ Ztráta cti se prováděla například odebráním úřadů, což byl také jeden z nejčastějších trestů za účast v povstání proti císaři, aplikovaný (s přesně zdůvodněnými výjimkami) na veškeré provinilce. Zároveň to byla jedna ze sankcí, na kterou se (opět až na individuálně vyhlášené milosti a restituce) později nevztahoval generální pardon ani jiná forma amnestie. Císař totiž nakládal s „konfiskovanými“ úřady podobně jako se skutečnými majetkovými konfiskáty: přebíral nebo prodával je svým vlastním přívržencům.²²⁷ Všechny uvedené sankce byly aplikovány takovým způsobem, aby měly i preventivní a odstrašující charakter. Při udělení trestu smrti se tak například dělalo formou veřejné popravy. Tichá exekuce či neceremoniální poprava, svého druhu politická vražda, jaká byla zvolena v případě Valdštejna, byla ve sledovaném období spíše výjimkou a přistupovalo se k ní pouze za velmi zvláštních okolností.²²⁸

Majetková konfiskace byla po Bílé hoře aplikována s obzvláštní důsledností, byť také v tomto případě se k její aplikaci roku 1620 přistupovalo bez možnosti celý proces, „*Confiscations-Werk*“, dostatečně legislativně a organizačně připravit. Pokyn k zahájení konfiskačního procesu byl s nej-

(225) Tak se to ostatně skutečně stalo například v případě Václava Bítovského z Bítova, Fridricha z Tiefenbachu nebo Karla Jörgera z Tollea. Trest konfiskace byl aplikován ihned, trest ztráty hrdla po jejich dopadení.

(226) Je nutno rozlišit vězení, které bylo vyšetřovací vazbou nebo vězením před popravou, jako tomu bylo v případě později popravených českých pánů. Na Moravě byl trest smrti několika osobám změněn na vězení, např. Pertolda Bohobudovi z Lipé nebo Zdeňkovi Brtnickému z Valdštejna, který však ve vězení zemřel. Bylo zde však několik osob, které byly po uplynutí trestu vězení (buď celého nebo jeho části po udělení milosti) propuštěny. MATEJKA, F.: *Morava za třicetileté války*. Praha 1992, kap. Potrestání povstání, s. 77–98.

(227) Takovým způsobem císař Ferdinand II. nakládal například s knížecími hlasy ve Slezsku. Odnětí knížecího titulu bylo součástí konfiskace Jana Jiřího Krnovského. Jeho knížectví včetně titulu bylo nejdříve přiděleno Gabrielu Bethlenovi a po jeho další „zradě“ Karlovi z Liechtensteina. FUKALA, R.: *Role Jana Jiřího Krnovského ve stavovských bratrích*. Opava 1997. I při tomto úkonu přitom bylo potřeba alespoň do určité míry respektovat zemský obyčej, takže dědičné úřady velmi často připadly loajálním příslušníkům téže rodiny. Například v uváděném případě Pertolda Bohobuda z Lipé přešel úřad českého maršálka na jeho příbuzného Lva Buriana Berku z Dubé. Tento princip byl aplikován i na nejvyšší úrovni, když kurfiřtský hlas, jenž původně patřil Fridrichovi Falckému, přešel na příslušníka jiné větve Wittelsbachů, vévodu Maxmiliána Bavorského.

(228) PETRÁŇ, J.: *Staroměstská exekuce*; KOLLMANN, J.: *Valdštejnův konec*, s. 143–190.

větší pravděpodobností dán jednotným císařovým právním aktem, který měl patrně formu dekretu.²²⁹ Uvedení procesu pobělohorských konfiskací do praxe se posléze dělo průběžně pomocí různých prováděcích norem a zvláštních císařských dekretů. Ačkoliv šlo o nejmínějši a vždy na posledním místě uváděnou sankci z plejády trestů udílených za urážku majestátu, byla to sankce nejnáročnější na provedení i na dobu, během níž byla uváděna v skutek. Proto byla císařskými orgány chápána jako sankce prakticky zcela samostatná, vyžadující rovněž samostatné zákonodárství.

Konfiskace a její prováděcí normy

Pobělohorské konfiskace v žádné z habsburských zemí nebyly prováděny přímo ústředními císařskými úřady, nýbrž prostřednictvím několika za tímto účelem speciálně a průběžně jmenovaných komisí. Z tohoto důvodu se také o konfiskovaných osobách i statcích v dokumentech císařské dvorské komory obvykle konstatovalo, že byly konfiskovány „*per commissum*“.²³⁰ První přišly na řadu komise vyšetřovací a exekuční. Vyšetřovacími komisím [Untersuchungs-Commission] byly císařem uděleny zvláštní kompetence, jejichž právní validita byla dána konkrétními dekrety. Ty byly vydávány separátně pro komise pracující v jednotlivých zemích monarchie a na tyto konkrétní země (nebo v případě Slezska někdy i pouze na konkrétní knížectví) omezovaly také jejich působení. Komise byly původně určeny k vyšetření provinění jako celku – „*kundbares Verbrechen*“ – a k udělení veškerých příslušných trestů a sankcí jako „*judicium Recht*“. V době, kdy začaly probíhat soudní procesy s jednotlivými obviněnými osobami, se bylo možné v materiálech setkat také s pojmem exekuční komise – „*Executions-Commission*“. V průběhu práce se tyto komise měnily v komise konfiskační, v komorních materiálech označované jako „*Confiscations-Commissionen*“ nebo „*Apprehensions-Commissionen*“.²³¹

(229) Tento právní akt sice není zachován a dokumenty z inkriminovaného období v pamětních knihách císařské dvorské komory dokonce zcela chybí, takový postup ovšem lze rekonstruovat na základě podstatně lépe zachovaných materiálů k valdštejským konfiskacím. Sekundární konfiskační dekrety byly vydávány místodržiteli v panovníkové jméno.

(230) Např. v případě různých valdštejských panství: „...und selbst eigener Bewegnuß, zu einer wohlverdienten Gnadens Ergözllichkeit, die Uns von Unsem gewesten General Feld Hauptmann den v. Friedland *per commissum* für verwürkt an heimgefallenen und alda Unsem Königreich Böhmen gelegenen beede Herrschaften Friedland und Reichenberg mit allen deren Appertinentien, Recht und Gerechtigkeiten...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böh-mische Reihe, kn. 335, 4. 5. 1634, fol. 50.

(231) „...allermassen ihr den Sachen wohl rechts zu thuen, zu forderist aber Unß Eurers völligen Verrichtung der auch dies Orts aufgetragenen *Apprehensions-Commission*...“ TAMTĚŽ, kn. 335, 19. 4. 1634, fol. 46v. Z textu výše zmiňované zprávy konfiskační komise pro

O pravomocích vyšetřovacích i konfiskačních komisí dobře vypovídá instrukce pro českou komisi z počátku roku 1620 a analogicky komponovaný patent pro moravskou komisi z roku 1622, obojí zaznamenané Khevenhüllerem.²³² Vyšetřovací a konfiskační komise měly právo navrhnout a rozhodovat o všech opatřeních, které nebyly obsaženy v základní instrukci. Především však podléhaly bezprostřední moci místodržitelů, kteří se v daném okamžiku těšili významnému právnímu postavení. Obzvláště se to týkalo Liechtensteina v Čechách a Dietrichsteina na Moravě, kteří zároveň zastávali funkci generálních komisařů.²³³ Místodržitelé měli zprostředkovávat komunikaci mezi vyšetřovací komisí na jedné straně a císařem a jeho centrálními úřady na straně druhé. V konkrétních situacích, přesně daných jednotlivými dekrety, patenty, a císařskými přířpy (označovanými pojmem „Bescheid“) situacích vystupovali a rozhodovali v císařově jménu. S určitým zpožděním byly zřizovány také odhadní komise, známé pod názvem „Taxations-Commissionen“, jejichž úkolem bylo vyhodnotit finanční stránku konfiskovaných panství, a rekatolizační komise zvané v originále „Reformations-Commissionen“, jež měly poddanské obyvatelstvo na konfiskovaných panstvích převádět na katolickou víru a měly také dohlížet na konfesi nové či staronové vrchnosti i jejího vrchnostenského aparátu.²³⁴ V závěrečné fázi pobělohorských konfiskací, popřípadě v průběhu valdštejnských a trčkovských konfiskací, se lze setkat ještě se speciální „Liquidations- und Revisions-Commission“, jejíž náplní bylo likvidovat finanční zátěž na konfiskovaných panstvích, popřípadě revidovat činnost předchozích komisí.²³⁵

Konkrétní úkol i jmenovité personální složení jednotlivých komisí bylo ustanovováno speciálními císařskými dekrety. Zpravidla to však ani zdaleka nebyl konec právní komunikace mezi panovníkem a císařskou

České království je patrné, že se skládala z vrchního komisaře a „Mit-Commissarien“: „...gewieße Personen, auß den Mit-Commissariis Zugeordnet, und Ihnen mitgegeben, der Rebellen Verbrechen vleißig zuerforschen, zu scrutiren und in gewieße Special Vorsabungk Zubringen...“ RIEGGER, J. V. (ED.): *Relation der Konfiscations-Kommission in Böhmen 1623*, pag. 177–181, zde pag. 178.

(232) Podle instrukce se měli komisaři řídit příkazy knížete Liechtensteina, důležité postavení ovšem přináleželo také Albrechtovi z Valdštejna. Přesto však i komisaři sami měli dostatečné množství rozhodovacích pravomocí. K jednotlivým otázkám si komisaři mohli přizvat také další odborníky. Proces měl být veden přesně podle právního řádu. KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandi*. Bd. 9, pag. 1293, 1636.

(233) „General-Commissarien.“ MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 31, 82–84.

(234) O rekatolizačních komisích VALKA, J.: *Česká společnost v 15.–18. století*. II. Bělohorská doba. Společnost a kultura „manýrismu“. Praha 1983, s. 75–96, zde především s. 79–81.

(235) „...deputierten Liquidations-Commissarien zu Prag einkommen, ob nun wohl deren Theils der K. Hofkammer communiciert worden...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 335, 6. I. 1635, fol. 89.

dvorskou komorou na jedné straně a komisemi na straně druhé. Ta potom probíhala prostřednictvím různých relací a dobrozdání a za výjimečné krizové situace dokonce docházelo i k osobní audienci komisařů u císaře. Z materiálů císařské dvorské komory ve Vídni by mohl vznikat dojem, že císař neměl ve výběru svých komisařů příliš šťastnou ruku. Během konfiskačního procesu se opakovaně objevují stížnosti na činnost komisařů. Především jim byla vytýkána liknavost, s níž přistupovali k plnění svých povinností, ať už jí bylo pomalé vyhodnocování provinění držitelů statků nebo vyčíslování konfiskovaného majetku. V kauze valdštejského dominia Frýdlant, po vévodově smrti předávaného jeho nástupci v čele císařské armády Matyáši Gallasovi, se přímo psalo o tom, že by liknavý přístup úřadů mohl způsobit nabyvateli velké obtíže.²³⁶ Císařská dvorská komora proto musela velmi často vydávat dokumenty, obvykle nazývané „*Erinnerungs-Decret*“, „*Erinnerungs-Befehl*“ nebo „*Anmahnungs-Brief*“.²³⁷ Příslušní úředníci, například nejvyšší zemský písař Vratislav z Mitrovic, pak většinou císaři psali neurčitou odpověď, z níž nevyplývalo, proč věc ještě nebyla vyřízena.²³⁸ Sami komisaři na výhrady císařské dvorské komory většinou odpovídali omluvným listem, označeným jako „*Entschuldigungs-Brief*“.²³⁹ Obsah omluvných listů se znovu a znovu opakoval. Komisaři nejčastěji zdůvodňovali pomalost v postupu své práce složitostí jednání, nedostatkem dochovaných dokumentů, odporem místního obyvatelstva nebo válečnými událostmi, které jim údajně někdy dokonce zabraňovaly se na zkoumané panství vůbec dostavit. Kromě toho se museli vyrovnávat s výše uváděnou skutečností, že se jejich kolegové ve vídeňských úřadech jen málokdy vyznali v místní problematice a dokonce i v topografii. Komi-

(236) Komisaři na valdštejských panstvích byli Fuchs, Walmerode a Kořenský. TAMTÉŽ, kn. 335, 4. 5. 1635, fol. 50.

(237) „*Erinnerungs-Decret an die Böhm. Hof Kanzley, daß dem Obristen Antonio Miniaty über das Gut Ptin in MM Erbbrief ertheilet werden wollte...*“; „*Kays. Anmahnungs-Befehl an die Trzikische Confiscations-Commissarios de dato in Wien am 3ten Junii Ao. 1634...*“ TAMTÉŽ, kn. 334, fol. 311v; kn. 335, fol. 54.

(238) Vratislav z Mitrovic v tomto případě podle svého vyjádření nevěděl, proč věc ještě není vyřízena. „*Kaiserliche Resolution an Böhmische Kammer de dato in Wien am 6ten Augusti Ao. 1626, daß IKM es bey dero vorigen gnädigsten Resolution wegen Einantwortung des Guts Poschna, und Dorfs Zahradka den Obrist Leutnant Pechler gnädigst verbleiben lassen.*“ TAMTÉŽ, kn. 334, fol. 31.

(239) Tak tomu bylo v případě stížnosti na působení komisařů na trčkovském Opočně: „*...Wir zweifeln gnädigst nicht, euch werde auf euer von 3ten nächst abgewichenen Monats Mai aus Prag in Unseren Kayserlichen Hof Kammer Handen gethanes gehorsamstes Entschuldigungs Schreiben, wegen bishero unterlassener Apprehendier- und Einziehung beed Trzkischen, daselbst in Unserem Erb Königreich Böhmeib gelegenen Herrschaften...*“ TAMTÉŽ, kn. 335, 3. 6. 1634, fol. 54.

saři potom museli řešit i takové spory, v nichž se zjišťovalo, na kterém panství zkoumaná vesnice skutečně leží.²⁴⁰

Ve všech případech, kdy bylo potřeba na místě vyšetřit nějakou právní komplikaci, byly ustanovovány speciální komise.²⁴¹ Na konfiskovaných statcích muselo být prostřednictvím komisařů náležitým právním způsobem ošetřeno také další hospodaření, jež by zajistilo chod statku, omezilo veškeré hospodářské ztráty či dokonce zamezilo rozpadu správy nad poddanými. Za tímto účelem měly zemské komory ustanovit právní administraci. Dosazen měl být ekonomicky zdatný, politicky spolehlivý správce, jenž by byl zároveň s císařem jednotný ve víře, tedy „*Ehrbare Pflieger*“. Ten měl zůstat ve stálém kontaktu s komorou, měl plnit vůli komorních úředníků a prokazovat respekt i místodržiteli dané země.

Konfiskace se za určitých okolností nevztahovaly pouze na deskové či lenní statky, jejich příslušenství, městské domy nebo mobilie, ale také na některá práva, spravedlnosti, dlužní listy a jistiny, cla a mýta. Statek byl v tom případě konfiskován „*samt allen pertinentien*“.²⁴² Za uvedeným nařízením lze ovšem spíše nežli důsledný právní postup vůči rebelům cítit snahu císaře a jeho centrálních orgánů co nejvíce rozšířit finanční zdroje na vedení války. Tento přístup byl totiž v konkrétním případě moravských cel a mýt v císařském nařízení právně zdůvodněn několikaletým porušováním císařovy vůle, privilegií a závěrů zemských sněmů ze strany uvedených osob a obcí. Kardinál Dietrichstein tehdy měl svým patentem rozšířit po celé zemi oznámení o povinnosti všech osob zapojených do povstání napříště cla a mýta odvádět Ferdinandovi II. jakožto českému králi a moravskému markraběti.²⁴³ Naopak nabyvatelům konfiskátů a různým císařským příznivcům a služebníkům byly v rámci konfiskačního procesu poskytovány různé právní výhody, mezi něž patřilo například osvobození od

(240) „Anmahnung an Böhmische Kammer de dato in Wien am 13ten Aprilis Ao. 1635, den Bericht wegen der zwischen den Herrn Octavian Kinsky, und Obr. Löbl etliche von der Herrschaft Schmirziz zu den Gut Rumburg gezogenen Dörfer entstandenen *differenciren* heraus zu befördern...“ TAMTÉŽ, kn. 335, 13. 4. 1635, fol. 167. Uvedené difference vznikaly nejen nedostatkem geografických znalostí, ale také v taxačních sumách.

(241) TAMTÉŽ, kn. 334, 26. II. 1627, fol. II.4.

(242) Mezi „*pertinentien*“ patřila i taková práva, jakým bylo právo na výtěžek z cel a mýtného. V červenci roku 1622 obdržel například kardinál Dietrichstein císařské nařízení, podle něhož se k císařově ruce konfiskují veškerá cla a mýta na Moravě, jejichž zisk až dosud plynul některým „obyvatelům a městům“, kteří se postavili proti panovníkovi během povstání. Celou řadu takových případů uvádí i Tomáš V. Bílek nebo moravský konfiskační protokol.

(243) „An Cardinal Dietrichstein, pro Einziehung der Innwohner...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 168, 22. 7. 1622, fol. 308v.

cla a mýta či přednostní vyhotovování pasů na převážení vína přes zemskou hranici.

Nástup římskoprávního procesu do každodenní právní praxe se projevilo v několika artikulech, týkajících se způsobu vedení agendy. Především se mělo dbát na řádné vedení procesu podle právního řádu. Veškeré materiály musely být vyhotovovány písemnou formou.²⁴⁴ V případě jednání komisí v českých zemích měly být vedeny česky a německy – na Moravě se také hovořilo o „moravské řeči“.²⁴⁵ Jazyk, v němž bylo vedeno řízení, se přitom měl přizpůsobovat řeči vyšetřované osoby. Proto si komise měla angažovat speciálně vyškoleného písaře, znalého němčiny i češtiny. Písemná akta, která exekuční a konfiskační komisaři vyhotovovali, byla odesílána poštou příslušné dvorské kanceláři.²⁴⁶ Pokud projednávaný předmět přesahoval možnosti komisařů, mohli si přibrat znalce v daných oborech – například notáře, soudce nebo prokurátory.²⁴⁷

Originální dokumenty byly v některých případech zvláště vyžadovány a označeny termínem „dopisní dokumenty a instrumenty v autentické formě“.²⁴⁸ Všechny zúčastněné orgány byly zavázány vyhotovovat veškerá akta v několika exemplářích. Pečlivě byl rozlišován originál, který byl považován za bezprostřední právní dokument. Kromě toho musel být vystaven první opis – „*Copia*“, „*Abschrift*“ – a v některých případech ještě opis další – „*Tertia*“. Všechny tyto kopie byly vydávány komisaři vyslanými přímo na konfiskovaný statek „*in loco*“. V konkrétních konfiskačních případech bývalo navíc stanoveno, kam mají být jednotlivé exempláře dokumentu zaslány.²⁴⁹ Váha kladená na písemné vedení konfiskačního procesu ovšem

(244) „...Aufs Pappir ersetzt...“ RIEGGER, J. V. (ED.): *Relation der Konfiscations-Kommission in Böhmen 1623*, pag. 177–181, zde pag. 179.

(245) „In mährischer Sprache.“ KNOZ, T.: *Natus Moravus, lingue Bohemus*. Národ, stát, jazyk a kultura na Moravě raného novověku. In: Malíš, J. – Vlček, R. (edd.): *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*. Sborník příspěvků z konference Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na Moravě, konané dne 28. 2. 2001 v Brně. Brno 2001, s. 53–72, kap. Jazyk, s. 58–63.

(246) HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 335, 26. 4. 1635, fol. 176v.

(247) KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandi*. Bd. 9, pag. 1294.

(248) „...alle briefliche Instrumenta und Documenta in Forma Authentica...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 169, 9. 8. 1625, fol. 40v.

(249) Analogický postup lze ovšem vysledovat i v případě úřadování na vyšší úrovni. Zde byly ještě veškeré dokumenty vycházející z expedice dané kanceláře obvykle zaznamenávány do speciálně vedených kopiářových knih, jako tomu bylo v případě císařské dvorské komory a jejích „Gedenkbücher“. KNOZ, T.: *Die Gedenkbücher der Kaiserlichen Hofkammer*, s. 153–161; WALTER, F.: *Die sogenannten Gedenkbücher des Wiener Hofkammerarchivs*. Archivische Zeitschrift, 3. Folge, 9. und 10. Bd., der ganzen Reihe 42. und 43. Bd., 1934, s. 137–158; TÝŽ: *Inventare österreichischer Archive*. VII. Inventar des Wiener Hofkammerarchivs. Wien 1951,

neznamenal, že by celá řada relevantních jednání neprobíhala na ústní úrovni, popřípadě že by ústní forma jednání neměla specifický význam. V tom případě se hovořilo o „*mündliche Konferenz*“.²⁵⁰

Trest, jehož součástí bývala i konfiskace, byl udělen na základě většiny-ového rozhodnutí komisařů. Jejich rozhodnutí muselo být ale předloženo ke schválení císaři a někdy i místodržiteli. Rozsudek měl být vyhlášen ústně, ale vyhotoven měl být stejně jako ostatní dokumenty v písemné formě. Stačilo však jeho sepsání na papíře, nevyžadovalo se vyhotovení na pergamenu, což jinak bylo považováno za vyšší právní formu. Posléze měl být rozsudek zveřejněn (v české a německé řeči) v podobě císařské rezoluce. Stejně tak tomu bylo i u dalších dokumentů. Konfiskace jako součást trestu byla také řešena několika články příslušné císařské instrukce. V první řadě se dotýkala odsouzených, kteří mezitím utekli ze země, protože tam bylo potřeba co nejrychleji zajistit správu majetku. V zásadě platilo totéž, co bylo císařskými úřady deklarováno obecně pro potrestání stavovských povstání. Konfiskační proces byl veden jednotlivě proti každému z rebelů. Každé osobě muselo být písemnou a veřejnou formou oznámeno, že její pozemkový majetek podlehl zabavení a musel na něj být proveden odhad.²⁵¹

Další „*Rechts-Wegen*“ konfiskačního procesu směřovaly k předání a prodeji konfiskátů. Speciální vyhláška označená jako „*Acht-Erklärung*“ kodifikovala předání statků, patřících rebelům na útěku, císařskému fisku. V případě zemřelých povstalců bylo potřeba navázat jednání s příbuznými, kteří by si případně mohli činit nárok na majetek. To byla práce pro komorního prokurátora, jehož úkolem bylo pořídit o jednání přesnou dokumentaci.²⁵² Následný průběh konfiskací bezprostředně souvisel s jejich finanční podstatou. Jejich řízení proto od vyšetřovacích komisí a speciálně ustanovených soudních dvorů převzala císařská dvorská komora a její podřízené orgány. Z navazujících právních aktů se tedy poněkud vytrácel sankční princip pobělohorských konfiskací a více byl zdůrazňován

s. 76–80. Obzvláště významné dokumenty, jakým bylo například Obnovené zřízení zemské, byly navíc doprovázeny zvláštním patentem, který všeobecně oznamoval jeho vydání a veškeré obyvatelstvo zavazoval k jeho dodržování. HHSTA WIEN, Österreichische Akten, Mähren, Kundmachungspatent der Verneuertten Landesordnung in MM, 1628, červenec, I.

(250) Tak je to formulováno v císařské rezoluci týkající se slezských konfiskací: „...und obwohlen vor diesen dergleichen durch gehaltene mündliche Conferenzen berathschlagt worden.“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 335, duben 1635, fol. 170v.

(251) Již výše byl citován dokument, podle něž měl kardinál Dietrichstein povinnost obslat všechny moravské aktivisty povstání, aby se dostavili k soudu. HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 263–265.

(252) V dobové terminologii znamenalo uvedené zabavení a předání „wirklich zu confiscieren und einzuziehen“. V Čechách byl takto pověřeným komorním prokurátorem Přibík Tenišek z Újezda. KHEVENHÖLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandei*. Bd. 9, pag. 1301.

princip ekonomický. Za tímto účelem vydávané právní normy byly teoreticky využitelné i při jiných převodech velkého pozemkového majetku nežli pouze při jeho konfiskaci jako součásti trestu za vzpouru proti panovníkovi. Ačkoliv moderní právní terminologii lze jen těžko aplikovat na poměry 17. století, šlo již více o majetkoprávní nežli o trestněprávní proces.

Trest a odpuštění

Saský kurfiřt Jan Jiří se v jednom z listů poslaných roku 1622 Ferdinandovi II. zastal obviněných rebelů, samozřejmě hlavně rebelů německého jazyka a luterské konfese, kteří údajně měli nárok na jeho ochranu jako krajané i souvěrci. Žádal císaře, aby přihlédl k jejich individuální vině a pohlížel na ně milostivými očima. Nevinní by prý neměli trpět za skutečné viníky.²⁵³ Ferdinand na to kurfiřtovi odpověděl v tom smyslu, že s viníky rebelie je tentokráte nutno nakládat s určitou přísností a s projevy milosti je naopak potřeba šetřit. Povstání prý bylo projevem despektu vůči vrchnosti, který by mohl být do budoucnosti velmi nebezpečný v obecné rovině, a tedy dost možná i pro saského kurfiřta. Násilí, ke kterému během povstání došlo, si podle jeho slov až dosud nikdo neuměl být jen představit. Tresty ostatně byly stanoveny legálně jmenovanou vyšetřovací komisí, jež se v žádném případě neřídila právem silnějšího nebo dokonce právem vítěze – „*Schwert-Streich*“, nýbrž pouze obecně platnými zákony a zemskými zvyky.²⁵⁴ Ferdinand II. tak nepřímým způsobem apeloval na solidaritu panovníků a zeměpánů, kteří se mohli bez ohledu na konfesi ocitnout před podobným nebezpečím narušení daného řádu. I přes tato a podobná ostrá vyjádření se s jistým projevem milosti vůči rebelům počítalo od samého počátku. Je to ostatně patrné i z formulace nařízení, podle něhož si ce rebelům nebylo dovoleno přizvat si k soudnímu líčení advokáty, zároveň však bylo konstatováno, že pokud bude císař chtít vůči nim projevit mírnost, udělá to sám.²⁵⁵

Princip odpuštění viny byl do značné míry univerzálním. V té či oné podobě byl přirozenou součástí všech konfiskačních procesů v raném novověku. Samozřejmě, že například při stavovských konfiskacích z roku

(253) Tato žádost se týkala hlavně rebelů německého původu. Kurfiřt prosbu formuloval, že německý národ je v Čechách pouze hostem, a proto by se na něj měly vztahovat obzvláštní milosti. TAMTĚŽ, pag. 1662.

(254) „...Darbey wir aber gleichwohl gnädigist erwogen, daß auf dem Fall durch angeordnete Gnaden einige sich zur gebührenden Gehorsam ergeben würden, auch die Majestät-Brief versprochen und restituiert werden sollte...“ TAMTĚŽ, pag. 11–12.

(255) TAMTĚŽ, Bd. 9, pag. 1295.

1618 a 1619 bylo jeho uplatnění možno nalézt jen obtížně.²⁵⁶ V zásadě ovšem platilo, že již při rozhodnutí o postižení delikventů sankcemi, včetně konfiskací, se počítalo s individuálním i skupinovým zmírněním těchto sankcí.²⁵⁷ Panovník totiž zpravidla vedle výše uváděné potřeby potrestat viníky a poskytnout odměnu svým věrným kalkuloval také s budoucí politickou loajalitou alespoň části momentálních viníků, popřípadě s loajalitou některých jejich rodinných příslušníků, kteří se nacházeli v jeho politickém nebo náboženském táboře. Projevením milosti a velkorysosti si tak mohl vytvořit své budoucí příznivce. Právní opatření v tomto případě měla za úkol naplňovat císařovy politické cíle.²⁵⁸

Katolický panovník typu Ferdinanda II. byl navíc zavázán i své víře a Bohu. K tomu patřilo vykonání „spravedlivého trestu“, ale také projevení náležitě milosti. Tato milost ovšem zpravidla nebyla zadarmo, musela být projevena náležitým úkonem kajicnosti, to jest holdováním císaři, při němž se rebel zcela vydával do panovnickovy vůle a sliboval mu napříště věrnost.²⁵⁹ I to nejednou neznamenal úplné odpuštění konfiskací, ale pouze jejich zmírnění.²⁶⁰

Právním krokem směřujícím ke zmírnění trestu bylo vydání generálního pardonu. Ten byl vyhlášen císařským dekretem a měl zcela obecnou

(256) Pravděpodobně to ale bylo dáno nedostatkem času stavovských direktorií a v Čechách i zimního krále Fridricha Falckého. Ten byl sesazen, aniž by stačil na trůně českého krále provést všechna obvyklá právní opatření. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. XVII–CXLIII; JANAČEK, J. (ED.): *Pavel Škála ze Zboře, Historie česká od defenestrace k Bílé hoře*. Praha 1984, především s. 30–31.

(257) HÜBEL, I.: *Die Ächtungen von Evangelischen*, s. 17–29.

(258) FRANZL, J.: *Ferdinand II.*, především kap. Poena et praeminum, s. 184–193; HURTER, F.: *Geschichte Kaisers Ferdinands II. und seiner Eltern*. Schaffhausen 1850–1864; KRAUS, A.: *Das katholische Herrscherbild im Reich, dargestellt am Beispiel Kaiser Ferdinands II. und Kurfürst Maximilians I. von Bayern*. In: Reppen, K. (ed.): *Das Herrscherbild im 17. Jahrhundert*. Münster 1991, s. 1–25.

(259) HÜBEL, I.: *Die Ächtungen von Evangelischen*, s. 18–21; KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandei*. Bd. 9, s. 1065–1067.

(260) V prostředí českého stavovského povstání byly takovým zmírněním trestu v symbolické náboženské rovině například císařovy modlitby před oltářem basiliky ve štyrském poutním místě Mariazell, které měly podle dobové mentality zachránit alespoň duše rebelů, když již nebylo možno zachránit jejich těla. V ranních hodinách dne 21. června 1621, kdy byla na pražském Staroměstském náměstí prolévána krev českých povstalců, klečel císař před obrazem Panny Marie a modlil se za spásu duší těch osob, které předtím sám odsoudil k smrti. „Můj milý preláte,“ oslovil tehdy podle svědků císař opata kláštera ve Svatém Lambrechtu, „dnešek bude pro mé české pány jedním z nejhorsších dnů, ačkoliv je to tvrdé, musí se stát to, co se má stát. A mimo jiné je to také důvodem mé pouti do Mariazell, abych těm, jimž nemohu pomoci jiným způsobem, přispěchal na pomoc alespoň modlitbou. Nemohl jsem je nadále nechat naživu, a tak chci podle příkazu našeho Spasitele prosit za své nepřátele, aby šťastně zemřeli.“ FRANZL, J.: *Ferdinand II.*, s. 187–189.

platnost. Císař Ferdinand II. k jeho vydání přistupoval vždy až po odsouzení obžalovaných. V průběhu vyšetřování se z taktických důvodů naopak v listech adresovaných přímluvcům vyjadřoval v tom smyslu, že se s jeho vydáním v tomto případě vzhledem k závažnosti provinění nepočítá. Generální pardon se vztahoval na všechny odsouzené a potrestané osoby, jejichž jména předtím figurovala v jednotlivých rozsudcích nebo ještě dříve na různých sumárních seznamech, například sestavovaných při přípravě jejich obvinění. Byl právním aktem obecné platnosti, jenž ovšem podle litery vlastního textu mohl nabýt právní moci pouze za určitých konkrétních předpokladů. Základním předpokladem přitom bylo projevení účinné lítosti a příslib budoucí věrnosti vůči panovníkovi. Takovým obecným projevem stavů byl například jejich list s projevem loajality vůči panovníkovi a distancování se od povstání. V listu se potvrzovala právoplatnost trůnu Ferdinanda II. a naopak zamítala právní argumentace Fridricha Falckého.²⁶¹

Až poté mohlo následovat holdování.²⁶² Nejprve právní písemnou formou, když musel každý příslušník stavovské obce podepsat věrnost císaři a v případě českých stavů se též distancovat od holdu Fridrichovi Falckému. Součástí podpisu bylo také uznání vlastního provinění, a dále oprávněnosti potrestání ze strany císaře jako prostředku ke znovunastolení práva a spravedlnosti. Jinak měl uvedený akt právní podobu, převedenou v dané době na obvyklý rituální, resp. ceremoniální počin. K holdování byla vyzvána vždy celá skupina stavů z příslušné země, a to bez ohledu na konfesi jednotlivých osob a v některých případech i bez ohledu na jejich účast na povstání. Hold tedy skládali i katoličtí a císaři vždy věrní šlechtici, jakými v dané době byli například Karel z Liechtensteina, Karel z Harrachu nebo Rombaldo Collalto.²⁶³ V obecné právní rovině šlo o obnovení závazku

(261) Podle svědectví Františka Kryštofa Khevenhüllera napsali moravští stavové císaři list, v němž mu napříště slibovali svou loajalitu a distancovali se od povstání. Deklarovali v něm, že věří v císařovu mírnost, jež je podle nich tradičně spjata s představiteli Rakouského domu. Dále prohlásili, že pouze Ferdinand II. je skutečně zvoleným českým králem a moravským markrabětem, který si zaslouží holdování. KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandi*. Bd. 9., pag. 1138–1139; TIEFTRUNK, K. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká*. V, kap. Některé vyšší osoby pod jednou opětně k statkům svým navrátily se, s. 223; HÜBEL, I.: *Die Achtungen von Evangelischen*, s. 18–21; MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 80–81.

(262) Holdování bylo nejen významným projevem právního rituálu, ale spadalo také do oblasti dvorského ceremoniálu. EHALT, H. CH.: *Ausdruckformen absolutistischer Herrschaft*. Dargestellt vor allem am Beispiel des Wiener Hofes unter Leopold I., Joseph I. und Karl VI. Wien 1980; kap. Das Zeremoniell als Ranganzeiger a Das Zeremoniell als Mittel kultischer Überhöhung der Macht, s. 116–129; TYŽ: *Zur Funktion Zeremoniells im Absolutismus*. In: Schulze, W. (ed.): *Ständische Gesellschaft und soziale Mobilität*. München 1988, s. 411–419.

(263) Mezi významné rakouské katolické aristokraty, kteří se v červnu roku 1620 zúčastnili aktu holdování Ferdinandovi II., náleželi Karel z Liechtensteina, Leonard Helfried z Meggau,

poslušnosti vůči zeměpánu. Důležité bylo, že předchozí podpisy a nyní i osobní holdování individualizovalo vyhlášený generální pardon a umožnilo ho vztáhnout na konkrétní provinilé osoby. Poté mohlo vypuknout jednání o udělení milosti a prominutí nebo zrušení trestu. Jednání o splnění dalších podmínek bylo otázkou až následujících měsíců. Pro pobělohorské konfiskace obecně platí, že předmětem generálního pardonu nebyly.²⁶⁴ Císař toto opatření zdůvodňoval potřebou vyrovnání vynaložených nákladů. Ve skutečnosti však ve výjimečných a jednotlivých případech byla ustanovení generálního pardonu po holdování na konfiskování pozemkového majetku uplatněna. Příslušné osoby ovšem musely být katolíky a musely se císaři zavázat k některým zvláštním projevům věrnosti a budoucím aktivitám na jeho straně.

K vydání generálního pardonu a následnému holdování došlo nejdříve v Rakousích. Stalo se tak 12. (resp. 16.) června 1620 a podle Františka Kryštofa Khevenhüllera se ho zúčastnila celá rakouská obec.²⁶⁵ Ve skutečnosti se již jednalo o opakovaný pokus o provedení tohoto právního aktu. Napoprvé se 8. dubna 1620 sešla jen poměrně malá část rakouských stavů.²⁶⁶ Na tyto osoby z nekatolických stavů, které se v daných termínech k holdování nedostavily nebo byl zjištěn jejich podíl na vojenském povstání proti panovníkovi, byla uvalena císařská klatba, která v sobě zahrnovala obvyklé právní

Michael Adolf z Althannu, Rombaldo Collalto, Seifried Kryštof a Jan Breunerové a mnozí další. Z nekatolických pánů tam byli přítomni Jiří Fridrich z Hardeggu, Zikmund Adam Traun, Pavel Jakub ze Starhemberga, Ferdinand Herberstein, Volf Zikmund z Losensteinu nebo Jan Bernard z Puchheimu. Úplné seznamy holdujících podává KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandeï*. Bd. 9, pag. 1065.

(264) Tato skutečnost platila především v Čechách a na Moravě, i když i zde docházelo k výjimkám. V Rakousích se pardon za stanovených podmínek na konfiskace vztahovat mohl. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. LXII–LXV; HRUBÝ, F.: *Moravské korespondence a akta*. I., s. 288–290; MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 80–81; HÜBEL, I.: *Die Ächtungen von Evangelischen*, s. 18–21. V textu generálního pardonu pro Čechy to bylo formulováno následovně: „My, Ferdinand II. etc. oznamujeme tímto listem všem: jakož jest před málo lety v Království Našem dědičném českém původem a příčinou některých zlych a nepokojných lidí hrozná a těžké pozdvižení bouřka a zprotivení (jemuž rovného nikde prva nebylo) proti JM císaři Matyášovi [...] odpouštěti a promíjeti, též jim na to tímto listem našim generální pardon dávatí ráčíme, tak to z strany takového trestání na hrdle a cti dokonce osvobození a bezpeční budou. Než co se pokuty propadení statkův dotýče, poněvadž všecek ten nepokoj od nich pošel a My k vůle, pro kterouž jsme na lid vojensky velký náklad věsti, panství Naše vlastní rozprodati, ano i země dědičné pozastavovati, dluhy znamenité zdělati museli, a ještě s velkou nepříležitostí a škodou Naši se dlužiti ráčíme...“

(265) KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandeï*. Bd. 9, pag. 1065.

(266) HÜBEL, I.: *Die Ächtungen von Evangelischen*, s. 18–20; WINKELBAUER, T.: *Österreichische Geschichte 1522–1699*. Teil I. s. 64–65; ADAMOVA, K.: *K otázkě česko-rakouského konfedačního bnutí v letech 1619–1620*. PHS 29, 1989, s. 79–89.

kategorie ztráty hrdla, cti a statků.²⁶⁷ Právě na tyto osoby se měly vztahovat také konfiskace, jež jinak v rakouských zemích nebyly v porovnání s jejich aplikacemi v Čechách a na Moravě nikterak zvláště rozsáhlé.²⁶⁸

Také v případech českých a moravských konfiskací byly připraveny generální pardony, jež se měly týkat všech rebelů, kteří by individuálně vzdali panovníkovi hold, zavázali se příští věrností a správou svých statků v souladu s císařem požadovanými trendy. V Čechách byl generální pardon vydán dne 26. července 1622, na Moravě 9. listopadu 1622. Pardony byly vystaveny v císařově jménu knížetem Liechtensteinem a kardinálem Dietrichsteinem a vztahovaly se na všechny povstalce, kteří nepatřili do tzv. první třídy vůdčích aktivistů povstání a nebyli v danou chvíli v emigraci.²⁶⁹

V konkrétních případech došlo k individuálnímu pardonování některého z proklamovaných rebelů, a to nejen v oblasti jeho „života a cti“,²⁷⁰ ale přece jen také v oblasti majetku. Bylo tomu tak sice pouze ve výjimečných případech, nicméně takovýto typ pardonu míval na rozdíl od pardonu „hromadného“ obvykle také vliv na postup konfiskace jeho statků. Za obzvláště zdůvodněné situace mohla být odpuštěna nařízená konfiskace, resp. již právně konfiskovaný majetek pardonovaného rebela mohl být restituován. V takovém případě vstupovala do jednání komora prostřednictvím svého příslušného komorního prokurátora, v případě rakouských

(267) „Verlust der Ehre und der Habe.“ HÜBEL, I.: *Die Ächtungen von Evangelischen*, s. 19–20.

(268) Samotné nedostavení se k holdování ovšem v individuálních případech k aplikaci trestu konfiskace nestačilo. Aby mohla konfiskační komise zahájit proces zabavení pozemkového majetku, musel být vydán patřičný císařský rozkaz. Ten byl právní zákonnou normou na úrovni císařského dekretu, pouze s adresováním jedné osobě nebo úzce vymezené skupině osob, jež měla neprodleně zajistit jeho exekutivní naplnění.

(269) Pardon se i tentokrát vztahoval především na ostatní sankce (hrdlo a čest), v případě konfiskací došlo nanejvýše k jejich zmírnění. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. LXII–LXV. Text moravského generálního pardonu se v tomto ohledu od výše citovaného textu pardonu českého takřka neliší: „Což se pokuty propadení statků dotejče, poněvadž všechen ten nepokoj od nich pošel a tudy k válce příčina dána, pro kterouž Jeho Milost Císařská ráčil na lid vojenský velký náklad vésti, panství svá vlastní rozprodati, ano i země dědičné pozastavovati, dluhy znamenité sdělati a ještě s velikou škodou a nepřiležitostí se dlužití musí, máme na to jisté poručení, abychom se o to přičinili, kterak by takoví dluhové od těch provinilých s ušetřením těch, kteří tak věrni zůstali, zapláceni býti mohli...“ Tedy spolu s udělením pardonu se zde promítá ještě další princip: Vinou povstání byl stát zadlužen. Konfiskace je tak v tomto pojetí formou určité speciální obecné berně, kterou mají být tyto dluhy splaceny. Berně je sice chápána jako obecná, ale jsou z ní vyňaty ty osoby, které se chovaly loajálně. HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 288–290. Generální pardon se týkal těch rebelů, kteří nepatřili do tzv. I. třídy účastníků povstání a kteří ještě nebyli odsouzeni. V průběhu šesti měsíců měli možnost individuálně vyjádřit císaři loajalitu a pokutu zaplatit v hotových penězích. O pardonu pro České království se ovšem jednalo již v květnu roku 1622. TIEFTRUNK, K. (ED.): *Pavel Škála ze Zboře, Historie česká*. V, s. 217–218.

(270) „...gnad vitam et honorem...“

zemí také prostřednictvím vicedoma. Tito úředníci mohli zahájit restituční proces pouze na základě císařské rezoluce. Zmíněná osoba se ovšem z konfiskace musela i přes odpuštění své viny vykoupit, a to zpravidla zaplacením částky uvedené v taxe. Z právního hlediska bylo tedy jediným rozdílem od ostatních konfiskačních kauz, že pardonovaný rebel mohl svůj původní majetek nabýt zpět. Samozřejmě, že to mělo velký vliv na budoucí právní i ekonomické postavení dané osoby. Při respektování dalších zákonů se totiž mohla běžnými způsoby ucházet o zisk dalších statků a zpravidla se také dobře uplatnila ve službě císaři.²⁷¹

Trest a odměna

Při zkoumání jednotlivých principů vztahu ideové a právní roviny pobělohorských konfiskací nelze zapomenout ani na vazbu mezi potrestáním rebela a odměněním loajální a zasloužilé osoby. Johann Franzl právě z tohoto důvodu nadepsal jednu z kapitol své biografie císaře Ferdinanda II. názvem „Poena et praemium“.²⁷² Tato otázka je prvoplánově problémem politickým, nicméně ocenění císařových příznivců a zasloužilých osob z výtěžku pobělohorských konfiskací se mohlo odehrávat výhradně podle jednotlivých právních norem a samo o sobě bylo kategorií právní povahy.

(271) Jedním z nejlépe formulovaných případů tohoto typu byl případ Amanda z Gery. Poté, co byl omilostněn na životě a cti, se začalo jednat také o jeho majetku: „An die zu Wienn hinterlassene Herren Geheime und Deputierte Rätthe, wegen des proclamierten und hernach quo ad Vitam restituirten Rebellen Amandi von Gera Gütter...“ Rozhodnuto o případu pak bylo v dalším dekretu. HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 168, 28. 4. a 7. 10. 1623, fol. 391v, fol. 430v. Jak bylo poukázáno v příslušné kapitole, na Moravě byl v podobné situaci např. Pertold Bohobud z Lipé nebo Vít Jindřich z Thurnu. V prvním případě nebylo žádostem o restituci majetku vyhověno, ve druhém případě mu byl za Vlasatice poskytnut jiný majetek, který ovšem musel zaplatit. Podobných případů by samozřejmě bylo možno uvést podstatně více, a to ve všech zemích postižených konfiskacemi. Např. pro Čechy, kde byl jinak konfiskační proces nejpřísnější, se podobný postup týkal například některých příslušníků rodiny Žáků z Radobejla. SÚA PRAHA, Stará manipulace, inv. č. 4259, kart. 2610, sign. Z III, Návrat Jana st. Žáka Radobejla a Doroty Střelové, roz. Žákové, prodaná za švédského důstojníka, obou z Hradce Králové, za emigrace, přestup ke katolickému náboženství, jednání o vrácení zkonfiskovaného majetku oběma, i Dorotinu bratru Janovi, 1635–1644.

(272) Podle Franzlova pojetí bylo potřeba nejen trestat vinníky, ale také odměňovat osoby věrné a zasloužilé. Odměna, zpravidla v podobě povyšování do výnosných funkcí a úřadů, ale především v podobě přidělování a výhodného prodeje konfiskovaného majetku, přitom měla nejen politický charakter, ale musela mít také náležitou právní formu. FRANZL, J.: *Ferdinand II. Kaiser im Zwiespalt der Zeit*, kap. Poena et praemium, s. 184–194. Franzl ve formulování svých závěrů ostatně vycházel z autentických tezí Viléma Lamormaina. (LAMORMAIN, W.): *Ferdinand II. christliche, heroische Tugenden*. Leipzig 1726, kap. Liebe gegen seinen Nechsten, auch Feinden, pag. 2438–2442.

Odměna měla různou formu, na prvním místě však stála podoba přidělování a výhodného prodeje konfiskovaných statků.²⁷³

Z konfiskací se snažilo ostatně odměňovat své věrné, mezi nimiž dokonce nechyběl ani Fridrich Falcký, již české i moravské direktorium. Když se po Bílé hoře situace obrátila, aplikoval shodný princip i císař Ferdinand II. Všechny konfiskované statky nejprve přešly do správy císařské dvorské komory. Císař Ferdinand II. ovšem až na nečetné výjimky nepočítal s tím, že by konfiskáty dlouhodobě v komorní správě zůstaly. K takové držbě neexistovaly ani dostatečné právní předpoklady, ani to za daných okolností nebylo ekonomicky výhodné.²⁷⁴

Aby mohl být nastartován proces „odměnění“ nějaké osoby konfiskovaným statkem, musela být zpravidla tímto směrem vyvinuta nějaká iniciativa, a to alespoň v ústní nebo jiné neformální podobě.²⁷⁵ Vyloučit nelze ani případy, kdy se císař rozhodl ocenit zásluhy některé osoby ze svého okolí zcela spontánně.²⁷⁶ Většinou ovšem museli zájemci o přidělení nebo koupi konfiskátu vznést na císaře žádost neboli suppliku, nejlépe v písemné a co do formy i obsahu dobovými právními zvyklostmi určené podobě. Mezi právní náležitosti suppliky patřilo projevení poníženosti a poslušnosti vůči císaři, v originále označené pojmy „*Unterthänigkeit*“ a „*Gehorsamheit*“, uvedení zájmu o více či méně konkrétní konfiskát,²⁷⁷ popsání charakteru

(273) BALTL, H.: *Österreichische Rechtsgeschichte*. Graz 1972, s. 134–140.

(274) KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace*, s. 107, III; TYŽ: *Die Konfiskationen in Mähren nach 1620 als politischer und juristischer Prozess*, s. 41–42.

(275) V případě žádosti podané ústní formou potom císař Ferdinand II. v připse adresovaném příslušnému místodržiteli uvedl klauzuli: „...předstoupil před nás poníženě N. z N...“ Za všechny podobné lze uvést případ žádosti moravského šlechtice Zikmunda Vaneckého z Jemničky. Uvedenou klauzuli použil císař v listu adresovaném kardinálu Dietrichsteinovi, ve kterém reagoval na Vaneckého žádost: „...Vysoce důstojný kníže, ujcě milý, v známost vám dajíce, že ve vši poníženosti sdělil nám Zikmund Vanecký, kterak že strejc jeho nedílný Vilím Vanecký z Markrabství našeho dědičného moravského zapomenouti se nad vlastní svou a přísahou nám pánu svému dědičnému účinnou, pryč ujel, k armádě nepřátelské se připojil a tudy statek Malej řečený, kdyby jemu samotnému a ne strýcům a dědicům jeho náležel, nám k pokutě propadl. Žádajíce nás vedle toho týž Zikmund Vanecký poníženě, co bychom jemu dotčený statek postoupiti ráčili...“ MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 475, kart. 154, listopad 1627, pag. 3–5.

(276) Příkladem by mohlo být bezúplatné přidělení konfiskátu vratislavskému biskupovi, arciknížeti Karlovi Rakouskému nebo některé dary Janu Oldřichovi z Eggenberga, Karlovi z Liechtensteina a dalším osobám z jeho nejbližšího okruhu. Jak připomíná Ignaz Hübel, došlo k němu nejen velmi rychle, ale také bez požadavků na splnění jakýchkoliv podmínek ze strany nabyvatele statku. HÜBEL, I.: *Die Ächtungen von Evangelischen*, s. 23–26.

(277) Pokud žadatel neprojevil přímo zájem o konkrétní konfiskát, žádal o některý z vyjmenovaných statků, popř. o volný konfiskovaný statek v dané zemi. Jen ve více méně výjimečných případech žádal pretendent o jakýkoliv volný statek.

zásluhy o Rakouský dům a vyjádření ochoty přijmout právní a finanční závazky plynoucí z převzetí konfiskátu.²⁷⁸ Na takovou suppliku jako na iniciální prvek celého jednání se císař a jeho úřady posléze odvolávali v průběhu dalších právních kroků.²⁷⁹

Císař předal suppliku s vyjádřením vlastního názoru císařské dvorské komoře. Jejím úkolem bylo na základě panovníkova osobního rozhodnutí a jeho jménem vydat náležitý právní akt. Ten měl individuální povahu listu, resp. císařské rezoluce, rozkazu, výnosu nebo dekretu: „*Kaiserlicher Befehl*“, „*Kaiserliche Resolution*“, „*Kaiserlicher Bescheid*“, „*Kaiserlicher Decret*“.²⁸⁰ Dokument mohl být psán na papíře, musel být ale vyhotoven kaligraficky, být opatřen příušťenou císařskou pečetí, panovníkovým podpisem a podpisem příslušného sekretáře. Obvykle se vedle základních formálně právních formulí, jakou byla například Ferdinandova titulatura coby císaře a jako zeměpána, skládal z uvedení jména žadatele, ze stručného shrnutí obsahu suppliky, jména konfiskované osoby, důvodu konfiskace a rekapitulace dané kauzy.²⁸¹ Následovalo císařovo vyjádření a stanovení věcných podmínek pro nabyvatele i pro úřady, eventuálně uvedení výše taxace i případné prodejní sumy i určení veškerých časových lhůt. List vyhotovovala příslušná expedice císařské dvorské komory.²⁸² Adresován byl místodržiteli v dané zemi nebo v analogické pozici stojícímu úředníkovi, který byl pověřen uvedením císařova příkazu do právní praxe.²⁸³ Místodržitel byl zavázán, aby příkaz vykonal buď v císařově jménu, anebo z pozice a právní

(278) Jen ve zcela výjimečných případech, když šlo o dar někomu z nejménějších, byl císař ochoten odpustit nabyvateli konfiskátu nutnost převzít na sebe dluhy ležící na předmětném statku a zaplatit je sám. I tehdy se ovšem snažil na zaplacení použít finanční prostředky získané z konfiskačního procesu, např. od postižených, kterým nebylo konfiskováno celé panství, ale jenom jeho část ve formě hotovosti nebo úpisu.

(279) KNOZ, T.: *Poběloborské konfiskace na Moravě jako komunikace*, s. III.

(280) KNOZ, T.: *Die Gedenkbücher der Kaiserlichen Hofkammer*, s. 156–158.

(281) Rekapitulace obsahu suppliky v císařském přípisu je obzvláště důležitá z toho důvodu, že suppliky samy se zdaleka ne ve všech případech zachovaly. Problematice suplik se v poslední době v teoretické rovině věnoval především Alexander Schunka.

(282) KNOZ, T.: *Die Gedenkbücher der Kaiserlichen Hofkammer*, kap. Die Expeditionen der Gedenkbücher, s. 154–156. Dále srov. WALTER, F.: *Die sogenannten Gedenkbücher des Wiener Hofkammerarchivs*, s. 137–158; TÝŽ: *Inventare österreichischer Archive*. VII. Inventar des Wiener Hofkammerarchivs, s. 76–80.

(283) V Rakousích byl obvykle zasílán vedle místodržitele také osobě stojící v čele úřadu vicedoma. BRUNNER, O.: *Das Archiv der Niederösterreichischen Kammer und des Vizegods in Österreich unter der Enns und seine Bedeutung für die Landesgeschichte*. JbLkNO. Neue Folge 29, 1944–1948, s. 144–166.

moci svého úřadu. Na vědomí býval list dáván i dalším úřadům a úředníkům, například podřízeným komorám na úrovni jednotlivých zemí.²⁸⁴

Tak rychlé uzavření případu se ovšem uskutečnilo pouze v malém počtu z celkového množství konfiskačních kauz. Obvykle mu bránily různé právní překážky. Ty byly důvodem k zahájení komplikovanějšího jednání, které vyžadovalo specifické právní formy. Často se stávalo, že císař nebyl apriori rozhodnut, zdali či za jakých podmínek vyhovět suplikantovi. V tom případě expedice císařské dvorské komory nevyhotovila přímo konečný rozkaz, nýbrž pouze císařský list zvaný „*Kaiserliches Schreiben*“ nebo přípis označovaný jako „*Verschreibung*“.²⁸⁵ Forma i obsah jsou obvykle podobné jako u rozkazu. Jako příloha zpravidla býval i v tomto případě zasílán také originál supliky nebo alespoň její opis.²⁸⁶ Příkladána bývala i další korespondence k dané věci, například přímělná psaní různých vlivných osob nebo výpisy z vkladů do zemských desek, dluhů a dalších dokumentů objasňujících právní stav konfiskací nebo nároky žadatele.²⁸⁷ Závěrem ovšem nebylo pověření místodržitele vykonáním panovníkovy vůle, nýbrž

(284) Tyto úřady ale byly v dané věci podřízeny bezprostředním rozkazům místodržitele, takže s císařskou dvorskou komorou komunikovaly dvojklejně. KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace*, s. 105–106.

(285) „...*Kaysersliches Schreiben* an den Postmeister zu Franckfurt Johann von der Brigden ...“ HKA WIEN, *Gedenkbücher, Österreichische Reihe*, kn. 168, 24. 4. 1626, fol. 80v. Uvedená označení nebyla součástí vlastního dokumentu, nýbrž pouze originálního regestu, jímž byl dokument uveden v pamětních knihách císařské dvorské komory. Naprostá většina jednoduchých císařských přípisů ovšem byla bez bližšího označení a byla nadepsána pouze adresátem, např. „An Fürst von Liechtenstein...“

(286) Úředníci císařské dvorské komory přikládali supliky například do listů adresovaných moravskému gubernátorovi kardinálu Dietrichsteinovi, kde je jich zachována celá řada, mj. i žádost Rudolfa ml. z Valdštejna z 10. 5. 1623 o přidělení konfiskovaného domu v Brně. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 421, kart. 141, 10. 5. 1623, fol. 60–61. Pozoruhodná je suplika Karla z Liechtensteina císaři, v níž se český místodržitel zastal svého moravského regenta Jiřího Flotta, který se také ocitl na seznamu osob postižených konfiskacemi a jehož statek Dobromilice byl předán Jeronýmu Bonacinovi. TAMTĚŽ, inv. č. 442, kart. 147, únor 1625, fol. 291. Supliky podobného typu samozřejmě nepsali pouze jednotliví šlechtici, ať již postižení konfiskacemi, anebo žadatelé o konfiskáty. V podobném duchu je sepsovali také představitelé církevních institucí a členové městských rad. V březnu 1625 byly sepsány supliky měst Brna a Jihlavy, v nichž města císaře žádala o prominutí pokuty, které musela zaplatit za svou účast v povstání, které však již mezitím byly převedeny na knížete Maxmiliána z Liechtensteina jako platba za postavení vojska. TAMTĚŽ, inv. č. 443, kart. 147, březen 1625, fol. 89–92, 148–150.

(287) Pozoruhodná jsou přímělná psaní Karla staršího ze Žerotína nebo Adama mladšího z Valdštejna, jež byla popisována v příslušné části věnované moravským konfiskacím. SÚA Praha, *Stará manipulace*, Z 22, Žerotínové, č. 21, *Správa brandýských panství*, fol. 1–1v, 19–20; HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I., s. 449–451; KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 64–69; MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 576, kart. 181, duben 1636, fol. 62.

příkaz k provedení jiných právních kroků z jeho kompetence. Tím mohlo být například vyslání odhadní komise „*in loco*“, na příslušné konfiskované panství, za účelem vyhotovení první nebo opakované taxace, upřesnění majetkoprávních vztahů formou pořízení výpisu z patřičných dokumentů a právních knih nebo posouzení pravosti žadatelových nároků.²⁸⁸ V některých případech nežádal panovník o provedení těchto právních kroků, nýbrž jednoduše o kvalifikovanou radu, například při rozhodování o vhodnosti kandidáta vzhledem k jeho chování během rebelie. Místodržitelovou povinností bylo veškerou dokumentaci archivovat. Své odpovědi, jež také musely obsahovat všechny právní náležitosti na úrovni jeho úřadu, (až na výjimky více méně osobního charakteru) nesměřoval přímo na císaře, nýbrž na císařskou dvorskou komoru.²⁸⁹

Rozhodnutí, komu určitý konfiskát přidělit, záleželo v některých případech i na tom, jaký právní vztah žadatel ke konfiskovanému statku měl. Případ Rudolfa z Tiefenbachu dokládá, že za určitých okolností mohla být ve výhodě osoba, která na daném statku v přechodném období působila ve funkci komorního administrátora, tedy zainteresovaného úředníka.²⁹⁰ Ještě ve výhodnějším právním postavení byl jednotlivec, jenž měl na konfiskovaném statku připsaný spolek, zpravidla rodič, manželka, potomek nebo sourozenec konfiskovaného.²⁹¹ V některých případech se panovník buď hned nebo během jednání rozhodl přidělení daného konfiskátu nepovolit. Důvodů k tomu mohlo být celá řada. Často bylo důvodem zjištění, že žadatelé byli již z konfiskací přidělen jiný statek.²⁹² Pokud však k předání došlo, bylo potřeba vystavit několik dokumentů. Nejdůležitějším

(288) Příkladem tak složitého jednání je komplikovaná konfiskační kauza panství Dřevohostice. SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63; SOA LITOMĚŘICE, prac. Zítenice, Lobkovicové roudničtí – rodinný archiv, Taxy panství dřevohostického, L 7/5. Srov. KNOZ, T.: „*Hostýn je bora a les*“, s. 149–169; TÝŽ: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 261–284.

(289) Z adres uvedených na konceptech odpovědí kardinála Dietrichsteina, oficiálně zasílaných císaři, je dobře patrné, že některé zasílal panovníkovi přímo, jiné ale adresoval v souladu se služebním postupem císařské dvorské komoře. Analýza, v jakých případech použil jakou adresu, by ovšem vyžadovala speciální výzkum a studii. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, Správa Moravy kardinálem Dietrichsteinem, inv. č. 395–581, kart. 133–182; KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace*, s. 110.

(290) HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 168, 27. 10. 1621, 241. „Kays. Intimations-Befehl an Böhmisches Kammer, wasmassen Herrn Rudolphen von Tiefenbach, die ihme administrationsweis überlassene bede confiscierte Güter Kumburg und Aulebiz ...“ TAMTÉŽ, Böhmisches Reihe, kn. 335, 21. 5. 1635, 193v.

(291) Celou řadu přednostních přidělení konfiskátů nebo dokonce zrušení konfiskace v takových případech odhaluje moravský konfiskační protokol. D'ELVERT, CH. (ED.): *Mährisches Confiscations- und Crida-Protocoll*, s. 237–280.

(292) Tak tomu bylo v případě markýze di Grana. HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 335, 5. 5. 1635, fol. 186.

z nich byla patrně kupní smlouva neboli „*Kauf-Contract*“.²⁹³ Nejenže navozoval nový právní vztah v držbě konfiskovaného statku, ale byla v něm obsažena také ekonomická podstata vztahu mezi císařskou dvorskou komorou a nabyvatelem konfiskátu.²⁹⁴ Vlastní předání se dělo prostřednictvím intimačního dekretu nebo císařské rezoluce.²⁹⁵ Pokud mělo jednání o předání konfiskovaného statku komplikovanější průběh, mohl být ve prospěch žadatele nejprve vydán „*Promissions-Decret*“. Ten sice bezprostředně nezahajoval proces předání konfiskátu novému držiteli, nicméně byl pro konkrétního žadatele příslibem, že se tak v nepříliš vzdálené budoucnosti stane.²⁹⁶

Na konci právního jednání o konfiskaci stojí vyhotovení kupního a ochranného listu, v originále nazývaného „*Kauf- und Schirm-Brief*“, resp. výše zmiňovaného dědičného listu.²⁹⁷ Tímto způsobem nastával právní stav, který bývá v materiálech císařské dvorské komory nazýván pojmem „*Erb-Verleihung*“.²⁹⁸ Dědičný list již musel obsahovat veškeré důležité podmínky finanční operace. Nebyl už zasílán konkrétnímu úřadu nebo osobě, ale měl i v adrese zakotvenu obecnou povahu a platnost. Z toho vyplývá i obecné uvedení dokumentu: „*Bekennen Wir Unß, Unseren Erben*

(293) Ta byla v opise zaznamenána i do pamětních knih císařské dvorské komory, kde zpravidla doplňovala vlastní dokument ke konfiskační kauze, např. císařskou rezoluci. V některých výjimečných případech byly ovšem kupní smlouvy zaznamenávány do pamětních knih i s poměrně velkým časovým odstupem po vydání císařské rezoluce k danému případu. Alespoň přibližně lze konstatovat, že zaznamenání „*Kauf-Contractu*“ do pamětních knih v právním prostředí císařské dvorské komory do jisté míry suplovalo zápis kupní smlouvy do zemských desek, což byl obvyklý právní akt v českém a moravském právním prostředí.

(294) Kupní smlouvy byly zapisovány do pamětních knih císařské dvorské komory vždy za příslušným komorním dokumentem, na jehož základě byla kupní smlouva vyhotovena. HKA WIEN, Gedenkbücher. O tom též KNOZ, T.: *Die Gedenkbücher der Kaiserlichen Hofkammer*, kap. Juristische Form und Inhalt der Gedenkbücher, s. 156–158.

(295) „*Intimations-Decret*“, „*Kaiserliche Resolution*“: „*Kaysrerliche Resolution an Böhmische Kammer, wassmassen dem Philipp Joachim von Wildberg Obristen das confiscirte Raudtnizkische Haus in der Alten Stadt Prag in Abschlag, der Ihme wegen seiner Kriegsforderung ausgesetzten Quota, Erbeigenthumblich einzuraumen verwilligt worden...*“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 335, 23. 6. 1635, fol. 224.

(296) „*Kays. Promissions Decret für den General Feldzeugmeister H. Melchiorn von Hazfeld...*“ TAMTĚŽ, kn. 335, fol. 205, 209v.

(297) Např. Erb-Brief ve prospěch Gundakara z Liechtensteina. TAMTĚŽ, kn. 333, 14. 8. 1624, fol. 332v. Uvedené dědičné listy byly v českém a moravském prostředí vkládány (často se zpožděním) do zemských desek, obvykle předcházely vlastní vklad kupní smlouvy a znamenalý císařův souhlas s tímto vkladem.

(298) „*An die Schlesische Kammer de dato in Wien am 30ten Octobris Ao. 1623, um Bericht Jacoben von der Heyd [...] anhalten um erbliche Verleihung des Lehensguts Rogendorf...*“ TAMTĚŽ, kn. 333, 30. 10. 1623, fol. 235v.

und Nachkommen öffentlich...“ Znovu se opakovaly základní údaje o povaze předávaného statku, o konfiskované osobě a nabyvateli konfiskátu. Byl zhodnocen formální hospodářský výnos a struktura statku, jakož i jeho momentální stav vzhledem k možným poškozením v průběhu válečných let. Dále byly stanoveny podmínky pro uvedení celé transakce v platnost, například v oblasti náboženské, právní i finanční. V této souvislosti byly uváděny i další dokumenty, z nichž kupní list vycházel nebo které bylo pro naplnění operace ještě nutno doložit. Bez významu není ani pasáž, v níž byla platnost aktu vztažena nejen na nabyvatele a jeho potomky, ale také na císaře a jeho potomky coby druhou stranu. Zásadním údajem bylo i stanovení obsahu smlouvy, to je jména dominia, jeho jednotlivých částí a náležitostí,²⁹⁹ resp. právní povahy statku.³⁰⁰ Objevily se zde i údaje, jde-li o alodní nebo lenní statek, popř. je-li součástí přidělení konfiskátu jeho povýšení z léna na alod.³⁰¹ K tomuto císařem psanému dokumentu potom obvykle ještě náležel revers psaný rukou nabyvatele s velmi podobným obsahem. Nabyvatel se v něm zavazoval plnit výše určené podmínky.³⁰²

V nejednom případě bylo nutno dořešit některé majetkoprávní záležitosti i po vyhotovení kupní smlouvy a dědičného listu. Při předávání velkých celků, jakými byly například valdštejnské državy, bylo ještě potřeba vyjasnit právní statut malých statků, které byly jejich součástí. V takových případech se hovoří o „*Particular-Güter*“. Po předání konfiskovaného panství bylo navíc nutné dokončit řešení některých finančních vztahů na pan-

(299) „...Appertinentien und Zugehörungen...“

(300) Například byla-li součástí prodeje statku také nějaká speciální práva či v těžebních oblastech královské homí regály. HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 335, fol. 61, 63.

(301) Změna držby z lenní na dědičnou proběhla například v kauze statku Puplick ve prospěch Karla Kryštofa z Tanneru. TAMTÉŽ, kn. 333, 5. 10. 1622, fol. 85. Zmiňované převody lenních statků a změna jejich právního statutu se přitom týkaly především Čech a Slezska. Probíhaly po celou dobu konfiskačního procesu, nicméně výrazně byly koncentrovány do letních a podzimních měsíců roku 1627, kdy jich bylo předáno a eventuálně povýšeno na dědičný hned několik v řadě. K majetku se tímto způsobem dostalo hned několik šlechticů, kteří v daném okamžiku stáli neochvějně na straně panovníka, včetně Albrechta z Valdštejna, Jana Viléma a Volfa Bernarda z Geršdorfu, hraběte z Vrtby, Otty Nostice a Oktaviána Kinského. TAMTÉŽ, kn. 334, fol. 79v, 95, 101, 102, 114.

(302) „*Revers*. Ich Hanns Georg Khibl Graf zu Gottscher Herr zu Kaltenbrunn RKM Geheimer Rat und Obrister Kammerer, bekenne hiemit für mich, meine Erben und alle meine Nachkommen, als der Allerdurchleuchtigster, Großmächtigster Römischer Kaiser auch zu Hungarn und Böheimb König, Erzherzog zu Österreich, mein allergnädigster Herr und Landfürst, um das Ihrer Kay. Maytt. per Commissum heimgefallenes Gut Johannstain in Österreich unter der Enns gelegen, mit allen und jeden deren Ein- und Zugehörungen um eine gewisse Summa Gelds durch einen Landgebräuchigen unwiederrufflichen Kauff allergnädigst überlaßen, darüber auch Mir, Meinen Erben und Nachkommen ein ordentlicher Kauff, Schutz und Scherm-Brief unter Dato 15ten Monats Marty des gegenwärtigen Jahrs hernach von Wort einverleibt und also lauten thuet...“ TAMTÉŽ, kn. 169, září 1627, fol. 161v–166.

stvích, například placení dluhů, takže moment vydání císařova příkazu ke „skutečnému předání dominia“ – „*wirkliche Einräumung*“ – ještě ani zdaleka nemusel být okamžikem ukončení právních jednání nebo korespondence mezi jednotlivými zainteresovanými institucemi a osobami.³⁰³ Možností byla celá řada. Prakticky současně s rozhodnutím o předání konfiskátů mohlo docházet ze strany těch nabyvatelů, kteří získali pozemkový majetek z konfiskací vnímali především jako finanční transakci, k jejich následným majetkoprávním procesům a přím. Samozřejmě, že se tak mohlo stát opět pouze s císařových souhlasem a pod kontrolou císařských úřadů. Naopak ti z nabyvatelů, kteří s dlouhodobější držbou nabytých majetků počítali, se je nejednou pokoušeli vyměnit takovým způsobem, aby byl jejich majetek scelen. Také tento postup samozřejmě musel respektovat veškeré právní principy dané císařem Ferdinandem II. K podobným cesím mohlo docházet pouze mezi dvěma katolickými příslušníky procísařského tábora na základě císařem předem schválených právních i ekonomických podmínek. Adam mladší z Valdštejna tak například mohl přenechat statek Údešice, který měl původně získat, hraběti Montecuccolimu. Sám dal přitom přednost zisku statků Vinařice a Ledské. Jeho záměrem nepochybně bylo vytvořit novou strukturu svých držav. Statek Vinařice, posléze přejmenovaný na Nový Valdštejn, měl v této struktuře hrát významnou úlohu.³⁰⁴

V rakouských zemích ve dvacátých letech 17. století neexistovala instituce, jež by se zabývala ochranou a převody velkého pozemkového vlastnictví, kterou by bylo možno přirovnat k zemským deskám vedeným v Čechách nebo na Moravě. Na Moravě sice zemské desky existovaly, nicméně na počátku dvacátých let 17. století zůstávaly po několik let uzavřeny. Během konfiskačního procesu tedy probíhalo zapisování do zemských desek pouze v Čechách, byť i zde byla v zápisech jistá přestávka.³⁰⁵ Právě zápis do zemských desek byl pro nabyvatele konfiskátů právním aktem, který jejich novou držbu stabilizoval a který alespoň v českých zemích zároveň představoval určitou právní kontinuitu s předbělohorským obdobím. Na úrovni císařské zemské komory odpovídaly záznamům do zemských desek záznamy kupních smluv do pamětních knih tohoto úřa-

(303) HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 335, 10. 9. 1635, fol. 286.

(304) „An Fürst von Liechtenstein, daß dem Grafen Montecuculi das Gut Audeschitz, welches neben andern dem Herrn Adam von Wallstein begehrt...“ TAMTEŽ, kn. 333, 19. 10. 1623, fol. 231. O Adamu ml. z Valdštejna srov. KOLDINSKÁ, M.: „Muž kompromisu“ v nekompromisních časech, s. 22–27; TÁŽ: *Svět Adama ml. z Valdštejna optikou jeho deníků*. Příspěvek ke každodennosti a mentalitě renesančního aristokrata. FHB 18, 1997, s. 121–142. MATA, P.: *Svět děství o zdivočelé době*, s. 18–36.

(305) HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 335, 10. 9. 1635, fol. 286. BURDOVA, P.: *Desky zemské*. SAP 43, 1993, s. 347–440; TÁŽ: *Desky zemské v období třicetileté války*. In: Pazdřerová, A. (ed.): Pocta Josefu Kollmannovi. Sborník k životnímu jubileu. Praha 2002, s. 84–87.

du. Jednotlivé konfiskační kauzy se přitom dosti táhly, takže kupní smlouvy byly velmi často zaznamenávány jak do zemských desek, tak i do pamětních knih se značným zpožděním. To někdy představovalo několik měsíců, jindy ovšem i několik let.

Závěrečným právním krokem konfiskačního procesu, resp. jeho etapy charakterizovatelné jako „předávání konfiskátů“ nebo „odměna pro věrné“, bylo celkové vyhodnocení, které měly pro císaře na základě jeho zvláštního dekretu, v pramenech označeného jako „*Ersuchungs-Decret*“, vyhotovit příslušné dvorské kanceláře.³⁰⁶

(306) V pamětních knihách císařské dvorské komory je zachován takový dekret pro prostředí Slezska: „*Ersuchungs-Decret an Böhmische Hofkanzlei, wegen Erfolglassung der königlichen Hofkammer einer verlässlichen Specifikation, aller und jeden auf den in Tropau- und Jägerndorfschen Fürstenthümer confiscierten Guet Saurwitz haftenden Sprüchen und Pretendenten...*“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 335, 19. I. 1636, fol. 306v.